

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΓΓΕΛΟΥ

ΠΟΘΕΝ Η ΜΥΣΤΙΚΟΦΟΒΙΑ

ΤΟΥ

Κ. ΣΠ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ;

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

ΙΑΚ. ΠΟΛΥΛΑ.

... αινέων αινητά, μομ-
φάν δ' ἐπισπείρων ἄλιτροῖς.
(Πίνδαρος).

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΜΗΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

1860.

Σὲ βλέπω πάντα 'ποῦ κυλᾷς·

Γαῖά, πῆς μου, ψιχάλο, ποῦ πᾶς;

Ποῦ πᾶς ὀμπρὸς ὀπίσω;

— Τὸν κόσμον νὰ φωτίσω.

(Σολωμός).

Εἶχεν ἀποθέσει ὁ γνωστὸς Ἱστοριονόμος τὸ κονδύλι, ὅπου ἐγενεαλόγησε τὸ Τραγυδῶ (α) κ' ἐχάραξε τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως τὰ ὅρια, ὅταν ἔφθασαν εἰς γνῶσιν του τὰ Συγγράμματα τοῦ Σολωμοῦ, ἴσια ἴσια ὅπως τοῦ ποιητικοῦ ἐκείνου πνεύματος ἡ ἀκμὴ τοῦ χρησιμεύου ὡς μαρτυρία τῆς θεωρίας, ὁ δὲ ξεπεσμὸς, ἡ «οἰκτρὰ μετάπτωσις», τοῦ δώσῃ ἀφορμὴ νὰ εὐεργετήσῃ διπλᾶ τὸ ἔθνος καταπολεμῶντας τὴν «Μεταφυσικομανίαν ἐν τῇ φιλολογίᾳ».

Ἄλλοι ἂς μελετήσουν κατὰ βάθος τὸ βαρύτιμον ἐκεῖνο γλωσσολογικὸν ἤρεμα, θεμέλιον ἴσως νέας ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας· κύριον ἀντικείμενον τῶν ἐξῆς σελίδων εἶναι τὸ ἐπίμετρο τῆς σοφῆς ἐκείνης διατριβῆς, ἡ περὶ Σολωμοῦ ἐπίκρισις, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέως τώρα δὲν ἀπάντησα, καθὼς ἐχρεωστοῦσα, καὶ ὡς ἐκδότης, καὶ ὡς εἰλικρινὴς τοῦ αἰοιδίου θαυμαστῆς, καὶ ὡς Ἕλλην, τὸ πταίσμα εἶναι τῆς φθονερῆς Τύχης, ἡ ὁποία μόλις πρὸ δύο μηνῶν ἔφερεν εἰς Κέρκυρα τὸ βιβλίον, καὶ τοῦ νοός μου, ὅπου ἐπαράδειρε, τ' ὁμολογῶ, παρὰ πολὺ ἔως ν' ἀγκυροβολήσῃ εἰς τὰ βᾶθη τῆς νέας ἐκείνης Ποιητικῆς.

Ὅθεν ἀδίκως ἤθελε κριθῶ ἰδιότροπος, ἂν ἀναγκάζομαι νὰ ἐπισθοδρομήσω τὸ διάστημα εἰκοσιπέντε αἰώνων, ὅπως μελετῇ—

σω τὰ χαρακτηριστικά τῆς Ἑλληνικότητος συγκεντρωμένα εἰς τὰ ἐρωτικά ἔλεγεια ἐνὸς αἰοῦ τῆς Ἰωνίας, τοῦ ὁποῦ τὰ λείψανα πρέπει εἰς τὸ ἐξῆς νὰ στολίσουν κάθε ἑλληνικὸ σχολεῖο, μήπως ὁ διδάσκαλος προκαλέσῃ τὴν ὀργὴν καὶ ἐνὸς νέου Ἀλκιβιάδῃ.

«Συνέλαβον ἐκ τῆς συμφώνου μαρτυρίας (;) τῶν ἀρχαίων περὶ ἀκαριαίας (;) διαδόσεως καὶ περὶ δημοτικότητος (;) τῶν ἐπῶν τοῦ Κολοφώνιου, συνέλαβον» γράφει ὁ Κ. Ζ. μὲ χαριτωμένην ἀπλοήθεια «οὐκ οἶδ' ὅπως, τὴν ἰδέαν, ὅτι ὑπὲρ πάντα ἄλλον λυρικὸν ὁ Μίμνερμος ἐνεβάτευσεν εἰς τὰς ψυχικὰς τοῦ Ἑλλήνου διαθέσεις, ὅτι οὗτος διὰ μολπῶν ἐπιτηδεύων, ἀκριβέστερον παρὰ πάντα ἄλλον τῆς ἐποχῆς του, ἐξέφρασε τὴν φύσιν, τὰς βροπὰς, καὶ τὸ ἦθος τῆς ὅλης ἑλληνικῆς γενεᾶς» καὶ ἀπὸ τὴν λυρικὴν αὐτοῦ εὐαισθησίαν ἐξάγει ὅτι «ὁ γέλως δὲν εἶναι σύνθετος γνώρισμα τῆς ιδιοσυγκρασίας τοῦ Ἑλλήνου» γελᾷ, ὡς «ἂν τις εἴποι, ξέναις παρειαῖς,» καὶ ὅτι ὁ Ἕλλην «ἐφίλησεν ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἰδίας προαιρέσεως τὴν σκεπτικὴν μελαγχολίαν κ.τ.λ. κ.τ.λ.» Εἰς τὸ φῶς ἐκείνης τῆς ἰδέας χρεωστεῖται ἡ ἄλλη σημαντικὴ πραγματικὴ ἀνακάλυψις ὅτι ὁ Μίμνερμος ἦτον «κεκλημένος νὰ εἰσαγάγῃ δεινὴν ἐν τῇ λυρικῇ τῆς Ἑλλάδος μεταβολήν», καὶ ἐπομένως, συμπεραίνομεν ἐμεῖς, ἡ παθητικὴ μελαγχολία καὶ ἡ ἐρωτικὴ τρυφερότης τοῦ μελοποιοῦ τῆς Κολοφώνος ἐτόνισαν τὴν σοβαρὰ καὶ ὑψηλὴν λύρα τοῦ Στρησιγόρου, τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σιμωνίδῃ. Ἀλλὰ τοῦτοι, καὶ ὅσοι τοὺς ὁμοίασαν, κινδυνεύουν νὰ ξεγραφθοῦν ἀπὸ τὴν νέα τῆς Ἑλληνικότητος εἰκόνα, τὴν ὁποίαν ἐμόρφωσεν ὁ καλὸς τύχος τῶν ἱστορικῶν ἀποκρύφων εὐρετής, — ὅπως κινδυνεύει νὰ κηρυχθῇ μὴ ἑλληνικὴ ἡ κοινωνία [τῶν Ἀθηναίων, ἂν δὲν ἀποδειχθῇ ὅτι εἶχαν δανεικὰ πρόσωπα ξεκαρδιζόμενοι ἀπὸ τὰ γέλια εἰς τὰ δράματα τοῦ Ἀριστοφάνη καὶ τῶν ἐκατὸν κωμωδοποιῶν ὁποῦ τὸν προηγέθησαν καὶ τὸν ἀκολούθησαν. Ἀλλὰ τὸ «φιλόθρηνον», τὸ γνώρισμα αὐτὸ τῆς ἑλληνικῆς γενεᾶς ἀπὸ τὸν Δευκαλίωνα ἕως τὴ συντελεία τοῦ αἰῶνος, δὲν μαρτυρεῖται ἀπλῶς ἀπὸ τὸν

ποιητικὸν χαραχτῆρα τοῦ Λιγυάδου — τὸ «σύνοφρον» τῆς προτομῆς τοῦ Πλάτωνος, τὸ σοβαρὸν τῆς ἀρχαίας πλαστικῆς (τὰ ὁποῖα ἡ νεοφανὴς ψυχολογία ἀποδίδει εἰς τὸ «φιλόδακρυ»)· ὁ περὶ θεωρικῶν χρημάτων νόμος (τὸ «φιλοθέαμον» ὑποθέτει ἀναγκαίως τὸ «φιλόθρηνον»)· ἡ βιογραφία τοῦ Τραγῶδῳ (α), ὁποῦ μ' ὅλον ὅτι σύνθετο, ὡς ὅλοι γνωρίζουν, ἀπὸ τὸ ἀεῖδω, ὅμως ἔχει «διάφορον» τὴν παραγωγὴν, τὴν ἱστορίαν, καὶ τὴν σημασίαν, καὶ ἐπομένως πρέπει εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ λησμονηθῇ εἰς τὰ ἐγγχειρίδια τῆς λογικῆς ὡς τὸ μόνον παράδειγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ εἰδικὴ ἰδέα δὲν σώζει οὔτε μόνον τῆς γενικῆς· τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡ ἱεροπραξία (λ. χ. ἡ «δραματικωτάτη (!) τῆς Εὐχαριστίας πομπῆς»)· τελοσπάντων τὰ μεσαιωνικὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα, μ' ὅλον ὅτι ἴχνος αὐτῶν δὲν σώζεται ἄλλου παρὰ εἰς τὴ γνώμη τοῦ Κ. Ζ., ὅμως ἡ μαγικὴ ἱστορικὴ ἐποπτεία τὰ ξανασταίνει, καὶ τὰ θεωρεῖ τόσο καθαρὰ (σελ. 25 — 28), ὥστε τὰ θέτει ὡς ἀρχέτυπα, πρὸς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συμμορφώνεται πιστὰ τῶν νέων Ἑλλήνων ἡ ποίησις· ἰδοὺ ποίαις εἶναι ἡ ἀχτίνες, ὅθεν ἄστραψε τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἡ ἀντανάκλασις μέσα εἰς τὸν σκοτεινὸν θάλασμον τοῦ βυζαντινοῦ ἱστοριογράφου (β).

(α) Ὁ Κ. Ζ. μᾶς δίνει τὴν εἰδησιὴν ὅτι ἀῆγαγεν ἤδη εἰς αἶσιον τέλος διτόμον συγγραφὴν περὶ συγγενείας ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ νεολατινικῶν διαλέκτων — ἐνθυμίζομεν τοῦ Κ. Ζ., ὅταν φθάσῃ εἰς τὸ ῥῆμα Capito, νὰ τὸ ἀποδώσῃ τῆς λατινικῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, ἴσως ἐξ ἀπροσεξίας, τοῦ ἔτυχε νὰ τὸ ἐξαίρεσιν.

(β) Ὁ Κ. Ζ. ὁ ὁποῖος, ὡς θέλει ἰδοῦμε, συσταίνει πολὺ τὴν πραγματικότητα εἰς τὴν ποίησιν, δὲν ἔχει ἀνάγκην αὐτῆς εἰς τὴν ἱστορίαν· λ. χ. ὅπως θεμελιώσῃ μίαν περὶ τῆς ἀρχαίας λυρικῆς θεωρίαν τοῦ (σελ. 21 — 22) ὑποθέτει, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, εἰς τὸν λόγον του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους «ὁ πομπὰρ τῶν ἑταίρων, καὶ ἐὰν ὀνομαστὶ δὲν ἀναφέρει τοῦλάχιστον αἰνίττεται τὸν Ὁρφέα, τὸν Εὐμολπον, καὶ τὸν Μουσαῖον» — καὶ ἀγνοεῖ, ἡ δὲν θέλει νὰ παραδεχθῇ, ὅτι τὸ ἡμίσητον ἐκεῖνο ὁποῦ ἀναφέρει ὁ Ἀπόστολος (Πράξ. Ἀποστ. κεφ. ιζ'. 28.) τὸ ἐξῆς· τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν, εἶναι ἀπὸ τὰ φαινόμενα τοῦ Ἀράτου, — ὅθεν ἡ ἀξιοσημείωτος ἐκείνη περίστασις» διαλύεται, ἀφίνοντας μέγα χάσμα εἰς τὴν θεωρίαν του. Ἀλλὰ ὁ Κ. Ζ. δὲν θέλει δειλιάσῃ δι' αὐτό· καθὼς ἤθελε νὰ πλάσῃ θεωρίαν, ἤθελε νὰ τὰς ξεκάμῃ, ἀπαράλλαχτα ὅπως περιγράφεται ἀπὸ αὐ-

Ἀμφιβάλλω πολὺ ἐὰν αὐτὴ ἡ θεωρία, ὅπου ὁ ἄκρος τῆς ἀνθρωπότητος τύπος παρσταινεται μονομερὲς καὶ κολοβωμένος, θέλει ποτὲ ἀντικαταστήσῃ τὴν κοινὴν περὶ Ἑλληνικότητος γνώμην, ἡ ὁποία εἶναι τόσο γενικὴ, ὥστε θεωρεῖται ἤδη ἀλήθεια ὁμολογούμενη. Ἡ κοινὴ αὐτὴ γνώμη εὐρίσκεται μεθυσμαστὴ καθαρότητα διατυπωμένη εἰς τὸ ἐξῆς χωρίον· καὶ τὸ ἀναφέρω, διότι σκοπὸς αὐτῶν μου τῶν παρατηρήσεων, μετὰ τῶν ἄλλων, εἶναι νὰ τιμωρήσω τὴν αὐθάδεια τῆς πρωτοτυπομανίας, ἡ ὁποία δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀθλίαν ἐπίδειξιν. «Τὰ κυριώτερα προτερήματα τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἡ καθαρότης, ἡ ἡσυχία, καὶ ἡ σεμνοπρέπεια, προτερήματα τὰ ὁποῖα φαίνονται εἰς ὅλα τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἔργα. Ἡ καθαρότης ἀπομακραίνει ἀπὸ αὐτὰ ὅ,τι μετέχει τοῦ σκοτεινοῦ, τοῦ μελαγχολικοῦ, τοῦ ἀγρίου, τοῦ συγκεχυμένου· ἀπὸ τὴν ἡσυχία πηγάζει ἐκείνη ἡ ἀπουσία τῆς βαρυψυχίας, ἐκείνη ἡ σταθερότης καὶ μέσα εἰς τὰ πλέον τρομαχτικὰ δυστυχήματα, καὶ ἐκείνη ἡ γλυκεῖα γαλήνη, ὅπου ἰδιαίτερος χαραχτήριζον τὰ ἐπικά καὶ λυρικά, καὶ δὲν λείπουν οὔτε εἰς αὐτὰ τὰ τραγικὰ τῶν Ἑλλήνων»

τὸν ὁ Ὀμηρος (σελ. 11), ὁ ὁποῖος «ὅταν στρέψας καὶ μεταστρέψας αὐτὰ (τὰ νευρόσπαστα τῆς φαντασίας του) πανταχόθεν ἀπιδισθῇ (!) τῆς παραστάσεως, τότε καὶ εὐτράπελος καγχάζων ἐκφωνεῖ πρὸς τὸ πλῆθος· Ἰδοὺ πῶς μεταβάλλονται οἱ θεοί! Στρεπτοὶ θεοὶ τε καὶ αὐτοὶ» Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι ὁ Κ. Ζ. δὲν γελᾷ καὶ δὲν ἀπιδίδει αὐτοῖς, ἀλλὰ ὁ κόσμος.

Χρεωστώ νὰ παρατηρήσω καὶ τοῦτο ὅτι ὁ Κ. Ζ. δὲν εὐχαριστήθηκε νὰ κωμωδίῃ τὸν Ὀμηρὸν, ἀλλὰ ἐστρέβλωσε καὶ τὸ νόημα, καὶ τὴ γλῶσσα, καὶ τὸ μέτρο τοῦ ἀναφερομένου ἡμιστίχου Στρεπτοὶ θεοὶ τε καὶ αὐτοὶ (Il. I. 497.)

Ἄλλως, τὸ περὶ Ὀμήρου ἐλεεινὸν σκιαγράφημα εἶναι κακὰ ἀντιγραφμένον ἀπὸ τὸ ἐξῆς ἀλλόκοτον χωρίον.

Ainsi Homère, plein de foi au dogme intime des religions se joue des symboles devenus superstitious populaires. On peut se le représenter riant, du haut de son génie, de toutes ces idoles qu'il fait parler et agir (Homère et la Philosophie grecque par L. A. Binant dans la Revue des deux Mondes Vol XXV. Mars. 1841.)

» ἀριστουργήματα. Ἡ σεμνοπρέπεια τειλοσπάντων, ὡς ἡ Νέμεσις, μου φαίνεται τῶν χαρακτηριστικῶν τὸ κυριώτερον· καὶ εἰς αὐταῖς ταῖς ιδιότητεσ συνενωμέναις δύναται ν' ἀναχθῇ ἡ κοινὴ ἰδέα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλειότητος, ἀπλότητος, καὶ ἀξιοπρεπείας» (α).

Καὶ τῶντι, εἰς τὴ σκέπη τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτονομίας, τὸ εὐτυχέστερον γένος τοῦ κόσμου ἐδυνάθηκε εὐκολὰ νὰ ἀναπτύξῃ συγχρόνως ὅλα τὰ πλούσια ἠθικά του δῶρα, καὶ τὰ ἔργα του δείχνουν τὸ σπάνιον συγκέραςμα τοῦ λόγου, τοῦ αἰσθήματος, καὶ τῆς αἰσθήσεως, τὰ ὁποῖα ἀμοιβαίως περιοριζόμενα ἀποτελοῦν τὴν ἀρμονίαν ἐκείνην, πρὸς τὴν ὁποία συμφωνεῖ θαυμαστὰ ἡ γαλήνη καὶ ἡ τερπνὴ λαμπρότης τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ. Ζηλωτὴ ἰσοφροσῖα, ἡ ὁποία, εἰς τὴν ποίησι, ἄρχισε νὰ ξεκλίνη μετὰ τὸν Εὐριπίδην, ὅπου μισόγειδος, ἀμειδῆς, καὶ σκυθρωπὸς ὠνομάσθηκε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, καὶ ἡ ὁποία σπανίως ξαναφαίνεται εἰς τὰ ἔργα τῶν Λατίνων, μ' ὅλον ὅτι τῶν ἑλληνικῶν ἀπομιμήματα. Αὐτὴ ἡ ὑπερβολὴ τῆς αἰσθαντικότητος γίνεται ἐπαισθητὴ εἰς τὴν διαφορετικὴν ἐντύπωσιν ὅπου ἀφίνουν εἰς τὴν ψυχὴν μας τὸ ποίημα τοῦ Βιργιλίου καὶ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ σφοδρότερον πάθος μόλις ταραῖζει τὴν καθαρῶτα τῆς ψυχῆς ἐπιφάνεια· ἡ ἴδια αἰσθαντικότης καὶ ἡ μελαγχολία, γλυκύτατη εἰς τὰ ἐλεγεία τῶν Λατίνων, βάφει τὰ χρονικά τοῦ Τακίτου, τόσο διαφορετικά ἀπὸ τὸ ἀτάραχο καὶ ὁμοιόμορφο ἦθος τοῦ Θουκυδίδη, λαχταρίζει μέσα εἰς τὸ ζοφερὸ ποίημα τοῦ Λουκρετίου, καὶ εἰς τὴ Σάτυρα τοῦ Περσίου καὶ τοῦ Ίουβενάλη.

Τὴν γνωσὴν ἐπιβροχὴ τῆς λατινικῆς εἰς ταῖς ἄλλαις φιλολογίαις τῆς Εὐρώπης, καὶ πρὸ πάντων τοῦ νοήματος τὴν βαθύτητα, πρὸς τὴν ὁποία κλίνει τῶν νεωτέρων ἡ ποίησις, ἔπρεπε ἴσως νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ παραλληλιστὴς τοῦ Φωσκόλου καὶ τοῦ Σολωμοῦ, ὅταν ἠθέλησε νὰ ξεσκεπάσῃ τὴν πηγὴν τοῦ μελαγχολικοῦ, ὅπου ἐπι-

(α) W. von Humboldt Briefwechsel mit Schiller. Briefe XXX.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΟΥΡΙΟΥ

κρατεῖ εἰς τὰ ποιήματα τοῦ πρώτου· ἀλλὰ τυραννεύμενος, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τὴν ἰδέα νὰ φυλάξῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, ὡς ἀποκλειστικὴν κληρονομία του, τὴν «φιλόθρηνον διάθεσιν», δὲν ἐδίσταζε νὰ κηρύξῃ ἑλληνικὰ τὰ ἰταλικά ἐκεῖνα ποιήματα, διὰ τοῦτο μόνον ὅτι ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὰ «τὸ ἐλεγειακὸν ἐκεῖνο καὶ »πένθιμον τοῦ Ἑλληνικοῦ φυχράματος». Τί εἶναι τὸ ποίημα οἱ Τάφοι; «γνήσιον Ζακυνθιακῆς ἐμπαθείας μυρολόγημα, τύπος ἐξ-»ταλισμένος καὶ τελειοποιημένος τοῦ κατὰ πᾶσαν χώραν ἄδο-»μένου παρὰ τῶν ἡμετέρων γυναικῶν θρηνηδῆματος»· καὶ ἐξακολουθεῖ καταπατώντας τοὺς νόμους τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς γραμματικῆς· «μετάφρασον ἑλληνιστὶ τὸ ποίημα αὐτὸ, ἃ»φελε δὲ χωρὶς ἀκροτηριάσεως, εἰ δυνατόν, καὶ ὅσας Ἰταλικὰς »εἰκόνας ὁ ποιητὴς ἐπέσπειρεν ὡς ἐκ τῆς φιλολογικῆς αὐτοῦ »πρὸς τὴν Ἰταλίαν αὐτομολίας, καὶ θέλεις ἀποδώσει πρὸς τὴν »νεοελληνικὴν ἐθρότητα τὸ ἐντελέστερον Ἑλεγειον τοῦ αἰῶνος, »ἵνα μὴ εἴπω, καὶ τὸ εὐπρεπέστερον πάνθ' ὅσων πονημάτων ὁ »Ἰταλισμὸς ἀφήρπασε πρὸς τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν κτλ. κτλ.» Ὁ σοφὸς ἀγνωσθέντης βέβαια δὲν ἐλογάριασε ἀρκετὰ τὴν δυσκολία τοῦ θέματος μὲ τὸ ὁποῖον δελεάζει τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν τῶν στιχουργῶν μας· πῶς δὲν ἐστοχάσθηκε ὅτι διὰ νὰ μεταμορφωθῇ εἰς μυρολόγημα, ἢ εἰς νεοελληνικὸ ἐλεγεῖο, ὅπως αὐτὸς τὸ ἐννοεῖ, τὸ ἄσμα τοῦ Φωσκόλου, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἀφαιρεθῇ ὅλο τὸ προοίμιο (1—50), ὅπου ἡ *ιταλικαῖς* ἢ καλῆτερα ἢ ποιητικαῖς *εἰκόνες* στολίζουν νοήματα ὀλίγον τι ἀντιχριστιανικά· ἢ πρὸς τὴν Μοῦσαν θαλίαν ἀποστροφὴ (ς. 54—90), εἰς τὴν ὁποίαν ὑμνεῖται ὁ Παρίνης, καὶ σατυρικῶς ἐλέγχεται ἡ ἀχαριστία τῶν συμπατριωτῶν του· τὸ ἐξῆς τεμάχιον (91—150) ὅπου ὁ ποιητὴς διδακτικῶς ἐξάγει ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς ἀρχαϊότητος καὶ τῶν νεωτέρων ποῖος ὁ σκοπὸς τῶν μνημάτων, καὶ πάλιν σατυρικῶς μαστίζει τὴν δουλοπρέπεια τῶν εὐγενῶν καὶ λογίων τῆς Ἰταλίας, καὶ ὀνομάζει τὸ ποίημά του *φιλελεύθερον ἄσμα*· τὸ ἄλλο (ς. 151—212), ὅπου μὲ τὰ ζωηρότερα χρώμα-

τα τοῦ *λυρικοῦ* ἐνθουσιασμοῦ φανερώνει πῶς ἀπὸ τὰ νεκρικὰ μνημεῖα ὑψωμένα εἰς τιμὴ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἐμψυχόνοται εἰς τὰ γενναῖα κατορθώματα οἱ μεταγενέστεροι· ἢ παρέκδρασι (ς. 213—225) εἰς τὴν ὁποία *λυρικῶς* καλλωπίζεται ἡ ἀρχαία ἐκείνη παράδοσις ὅτι ἡ θάλασσα ἄρπαξε ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά, κ' ἔφερε ἀπάνου ἔς τὸν τάφο τοῦ Αἴαντος, τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέα· καὶ τέλος πάντων ὁ νεόπλαστος ἐκεῖνος μῦθος, (ς. 226 ἕως τὸ τέλος), ὅπου τὸ ῥεῦμα τοῦ λυρισμοῦ διαχύνεται εἰς τὸ πλάτος τῆς ἐποποιίας, κ' ἔχει σκοπὸ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ μνήμη τῆς ἀρετῆς ἐπιζῇ εἰς τὸν ἀφανισμό καὶ αὐτῶν τῶν μνημάτων, ὅτι ἀνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ ὅτι ἡ ποίησι τὴν ἀναλαμβάνει καὶ τὴν διαίωνει μὲ τὰ πλάσματά της· — ἀπομένει τοῦ ποιήματος ἡ ἐπιγραφὴ, τῆς ὁποίας δὲν ἀρνούμαι τὴν στενὴ συγγένεια μὲ τὰ μυρολογήματα τῶν γυναικῶν μας, ἢ ἐν γένει μὲ τὸ ἐλεγεῖο.

Καθένας βλέπει ὅτι εἰς διατρίβην νεοελληνικῆς ποιήσεως ἢ περὶ ἰταλοῦ συγγραφέως ἐπὶκρισι ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ παράκαιρο περίσσευμα τῶν ἀτοπημάτων ὅσα περιέχει τὸ βιβλίον. Ὁ Κ. Ζ. μᾶς διδάσκει λ. χ. «ὅτι ὁ Φώσκολος ἦτον κλασικὸς μὲν »χάριν τῆς πολιτογραφησεώς του ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῆς Κερσο»νήσου, καὶ τῆς χρήσεως τῆς ἰταλίδος, Ῥωμαντικὸς δὲ κ.τ.λ.» Ἄρα ὁποῖος συγγράφῃ ἰταλικά εἶναι ἐξ ἀνάγκης ὀπαδὸς τοῦ κλασικισμοῦ· καὶ ἐπομένως ὁ Δάντης, ὁ Πετράρχης, ὁ Ἀριόστος, ὁ Μανζώνης, καὶ ὅσοι ἄλλοι δὲν ἐμιμήθησαν τοὺς ἀρχαίους τύπους, πρέπει νὰ θεωρηθῶν ζένοι εἰς τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Ἀλλὰ οὔτε κλασικὴ δύναται νὰ ὀνομασθῇ τοῦ Φωσκόλου ἢ ποίησις, μ' ὅλον ὅτι ἐπαραδέχθηκε ὡς σύμβολον τὴν ἀρχαία μυθολογία· ὁ Ῥωμαντικώτατος Σχίλλερ ἔπραξε τὸ αὐτὸ εἰς διάφορα ποιήματά του. Ἰσως ὁ Φώσκολος εἶναι γνήσιος κλασικὸς εἰς ἐκεῖνα τὰ ἀπόκρυφα «Ἀνακρέοντεια», τὰ ὁποία κανεὶς δὲν γνωρίζει, καὶ τὰ ὁποία μνημονεύονται πρώτη φορὰ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ τῆς συγκριτικῆς γραμματολογίας.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΟΥΡΙΟΥ

Εάν ο Επίκριτής ήθελε εξ άπαντος νά παραθέσῃ τὸν Φώσκολο εἰς τὸν Σολωμό, εἶχε πρόχειρα τὰ δοκίμια τοῦ δευτέρου εἰς τὴν ἰταλικὴν ποίησι, ὅπως ἀποφασίσῃ εἰς ποῖον ἀπὸ τοὺς δύο ὁμοθεῖς φαίνεται καθαρώτερον τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, μέσα εἰς τὴν ξένη μορφή· καὶ ήθελε ἀναμφιβόλως δώσει τὰ πρωτεῖα τῆς ἑλληνικότητος εἰς τὰ *πένθημα* τοῦ Φωσκόλου, καὶ ὄχι εἰς τὸ ἡρωϊκὸν ἐκεῖνο ἄσμα τοῦ Σολωμοῦ, *La Navicella Greca*, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τὸ ἄλλο, ἡ *Σαφώ*, τὸ ὁποῖον αὐτὸς βέβαια συναριθμεῖ μετὰ τὰ φαντασιοκοπήματα τῆς «μεταφυσικομανίας».

Διότι μετὰ τὸν λύχνον αὐτὸν, ὁποῦ θρέφεται ἀπὸ τὸ καθαρώτερον ἀποστάλαγμα τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου *sentimentalismo*, μετὰ τὸ ὁποῖον ἐδιάβηκε ἀσκόνταφτα τοῦ μεσαιῶνος τὰ σκοτάδια, πλησιάζει ὁ Επίκριτής εἰς τοῦ Σολωμοῦ τὰ συγγράμματα, καὶ ἐξαίρετως εἰς ἐκεῖνα τῆς πρώτης ἐποχῆς, ἡ ὁποία, κατ' αὐτὸν, περιλαμβάνει τὰ ἐλεγεῖα καὶ ποιήματα, εἶδος εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ποιητὴς ἦταν «ἀποκλειστικῶς» προωρισμένος. Εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον ὁ Σολωμός «οὔτε κλασικὸς εἶναι οὔτε ῥωμαντικὸς» εἶναι «ἀπρομελέτητος καὶ τυχαῖος» (σελ. 63) ὅθεν συμπεραίνεται ὅτι ὁ Κ. Ζ. ἀναιρεῖ εἰς ὅλους τοὺς ὁπαδοὺς ἡ τοῦ κλασικισμοῦ ἡ τοῦ ῥωμαντισμοῦ συνάμα «τὸ τοῦ Πλάτωνος ἔνθεον» δῶρον ἀποκλειστικὸ μίᾳς τρίτης ἀνωώρου ποιητικῆς σχολῆς. Ἀλλ' ἀφίνοντας κατὰ μέρος τοὺς νεοφανεῖς ὁρισμοὺς, παρατηρῶ ὅτι εἰς τὰ κυριώτερα τῶν ποιημάτων τῆς νεότητος τοῦ Σολωμοῦ, ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ εἰς τὰ μεταγενέστερα, λείπει μάλιστα, ἀντὶ νὰ ἐπικρατῇ, ὁ κυριώτερος χαρακτῆρας τῆς ἑλεγεῖας, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ Επίκριτής, (ἂν ἐνθυμηθῶμε ὅτι τύπος ἄκρος τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ εἶδους, καὶ τῆς ἀληθινῆς ἑλληνικότητος, εἶναι ὁ μακαρίτης ὁ Μίμνερμος) δὲν φαίνεται ποτὲ ἡ προσωπικὴ ἐμπάθεια, ἡ μελαγχολικὴ τῆς ψυχῆς κατάστασι τοῦ ποιητῆ θεώρησε τὸν *θάνατο* τοῦ Βοσκού, τὸν *θάνατο* τῆς *Ὁρφανῆς*, τὴν *Εὐρυκόμη*, καὶ θέλει εὔρῃς ὅτι καὶ εἰς τὸν στενὸν ἐκεῖνον κύκλον ὅπου ἀναγκάζεται νὰ

περιορισθῇ ὁ πρώτοπαιρος τῆς μητρικῆς του γλώσσῃς ποιητῆς, φαίνεται ἤδη ἡ πλαστικὴ δύναμις, ὅπου δὲν ἦταν προωρισμένη νὰ κραύῃ τὸ μονόχορδο τῆς ἑλεγεῖας, ἀλλὰ νὰ διατρέξῃ ὅλην τὴν κλίμακα τῆς ποιητικῆς ἀρμονίας. Ἀκολούθησε αὐτὸν εἰς τὸ διήγημα τῆς *Αὐγούλας*, καὶ θέλει θαυμάσῃ πῶς ἡ Τέχνη, θεωρῶντας τὴν ἀθωότητά καὶ τὴν ἀπλότητά τῆς παιδικῆς ἡλικίας, θεληματικῶς ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ τὴν ἐξεικονίσῃ ἀπαράλλαχτα, ἐπεὶδὴ αἰσθάνεται ὅτι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ εἶναι ὡς ἓνα ἰδανικὸν εἰς τὸ ὁποῖον ἡ Τέχνη δὲν ἔχει τι νὰ προσθέσῃ. Ἀπὸ τοῦτο τὸ ποίημα εἰς ἐκεῖνο τῆς *Τρελλῆς Μάρας* ἤδη τὸ διάστημα εἶναι μεγάλο, ὁ ποιητὴς ἤδη δείχνει τὴν λυρικὴν του δύναμι, — εὗρίσκει εἰκόνες ζωνταναῖς καὶ ἀρμόδιαις νὰ φανερώσουν τὴν πλέον τρομερὴν κατάστασι τῆς ψυχῆς, φαίνεται ἱκανὸς νὰ ἐκφράσῃ τὸ δεινότερον πάθος. Ἡ δεινότης αὐτῆ τοῦ πάθους τί ἔχει νὰ κάμῃ μετὰ τὴν «εἰδυλλιακὴν ἀπλότητά ἥτις ὑφίσταται τὸ «κύριον προτέρημα τοῦ Σολωμοῦ»; «Εἰδυλλιον ἢ «θλυπρέπης» στεναγμὸς» ἐλεγεῖοι εἶναι ὁ ὑψηλότετος ἐκεῖνος θρήνος, ἡ *Φαρμακωμένη*, καὶ ἡ οὐρανοβάμων Ἰδιὴ τῆς *Μοναχῆς*, τὰ ὁποῖα ὁ Κ. Ζ. καὶ οὐσιωδῶς καὶ χρονολογικῶς (α) θέλει νὰ συνἀριθμήτῃ μετὰ τὰ πρώτα δοκίμια, προγενέστερα τοῦ ἴμνου, ἴσως διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐλεγεῖακὴν ἀνθοδέσμη, εἰς τὴν ὁποία συγκεφαλαιόναται, κατὰ τὴ γνώμη του, ὅλος ὁ Σολωμός;

(α) Ἡ *Φαρμακωμένη* ἐγράφηκε τὸ (1826) τρία ἔτη, καὶ ἡ *Μοναχὴ* ἔτι, (1829) μετὰ τὸν ἴμνον εἰς τὴν ἑλευθερίαν — (ἰδ. τὰ Προλεγόμενα τῆς Κέρκυρας. Ἐκδ. Κερ. V. VI. καὶ IX.) Ἄρα ποῖος ἀνατρέπει τὴν χρονολογικὴν ὑπόταξιν τῶν ἔργων; οἱ ἑκδόταις τοῦ Σολωμοῦ, ἡ τὸ ἐλεγεῖο σύστημα τοῦ Κ. Ζ.; Ἄλλως ὁ Κ. Ζ. ἐσυνήθησε εἰς τὰ χρονολογικὰ πηδήματα ὡς θέλει ἰδοῦμε παρακάτω — Τούτο με ἐνθυμίζει ἓνα ἄλλον ἀναχρονισμὸν ὁποῦ ἀπάντησα εἰς τὸ βιβλίον του Σελ. 19· ὅπου σθύνονται 150 περίπου ἔτη ἀπὸ τὸν χρονολογικὸν πίνακα ὅπως ὁ τραγωδοποιὸς Ἰεζεκίηλ ἐγγίξῃ τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπλώσῃ τὸ χέρι, ἐὰν δυνατόν, εἰς τὸν Συγγραφέα τοῦ Χριστοῦ Πάσχοντος, ὁ ὁποῖος ἔζησε εἰς τὸν τέταρτον αἰῶνα μ. χ. Ἰδοὺ τὸ χωρίον. α' Ἡ Ἐξαγωγή ἡ κατασκευασμένη τοῦ Σολωμοῦ ἀναχρονισμὸς, μάλιστα ὡς ἔργον Ἑβραίου καὶ προῖον τοῦ Χριστοῦ.

Ὅταν ἐσύνθετε ἐκεῖνα τὰ ποιήματα ὁ ἔξοχος λυρικός δὲν εὐρίσκετο βέβαια «εἰς τὴν χαμηλὴν χώραν τοῦ Μυρολογίου καὶ τοῦ »ἐγχωρίου ἔσματος« οὔτε ἡ ποίησις ἐκείνη δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπλῶς «πιστὴ, πιστοτάτη τῆς Ζακυνθιακῆς κοινωνίας ἡχώ» ὡς θέλει νὰ τὴν παραστήσῃ ἀλλήθωρ καὶ βάσκανη Κριτικὴ, μ' ὅλον ὅτι ὠμολόγησε ὅτι ἀντηχοῦσε καὶ ἀντηχεῖ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα· οὔτε εἶναι γραμμένη εἰς «Ζακυνθιακὸν ἰδίωμα», ὡς εἶπε πολλαῖς φοραῖς ἡ τῶν Καθαρευόντων σχολή, δίκως ποτὲ νὰ τὸ ἀποδείξῃ, καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κ. Ζ., λησμονώντας ὅτι ὀλίγαις σελίδες προτῆτερα τοῦ ἐξέφυγε ἡ ἀλήθεια ὅταν εἶπε ὅτι ὁ Σολωμὸς «προσλαβὼν ἐπίκουρον τὴν πάγκοιρον καὶ καθο-» μιλουμένην ἐκέρδησε τάχιστα τοῦ Πανελληνίου τὴν φιλοφρο-» σόνην».

Ὅπισθοδρομῶ μετὰ τὸν Ἐπικριτὴν εἰς τὴν ποίησιν τῶν δύο Ὕμνων, εἰς τὴν μετάστασιν τοῦ Ἑλεγιογράφου πρὸς τὸν Πινδαρισμόν· «(ὁ Σολωμὸς) ἐὼν οὖν χαίρειν τοὺς θηλυπρεπεῖς τοῦ Τραγουδίου στεναγμοὺς ὀρέγεται τοῦ Ἐπινικίου Ὕμνου, καὶ συν-» τρίζων τὴν ἐλεγειακὴν του λύραν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς ἐλευθε-» ρίας ἔνθους ἔκτοτε ἀνάβοῃ· Μὲς τὰ χόρτα τὰ λουλούδια κτλ.» Ἡ παρεξήγησις εἶναι ἀσυγχώρητη, ἀφοῦ μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἐφρόντισε, εἰς μίαν σημείωσιν (α) νὰ σαφηνίσῃ τὸ χωρίον εἰς τοὺς ἀμαθεῖς τῆς σύγχρονης φιλολογίας. Πῶς ἐδύνατο ποτὲ νὰ φαντασθῇ ὁ Κ. Ζ. ὅτι ὁ Σολωμὸς ἐννοοῦσε νὰ ἀδικήσῃ τὸν ἑαυτοῦ του, λέγοντας ὅτι ἄλλοτε αὐτοῦ, ὡς ἄλλος Ἀνακρέων, ἢ ὡς ὁ Χριστόπουλος, ἐβαστοῦσε τὸ ποτήρι εἰς τὰ χόρτα καὶ εἰς τὰ λουλούδια; πῶς δὲν εἶδε ὅτι ὁ ποιητὴς προβαίνει διὰ μίαν στιγμὴν αὐτοπρόσωπος εἰς τὴ σκηνὴ ὡς ὕμνωδὸς τοῦ ἐλευθερω- μένου ἔθνους, εἰς ἀντίθεσιν τοῦ ῥαψωδοῦ ἐκείνου τῆς δουλείας, τὸν

(α) Ἰδ. τὴν 8,ην σημείωσιν εἰς τὸν Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν.

ὁποῖον εἶχε ἐξεικονίσει ὁ φιλέλλην καὶ φιλελεύθερος ἄγγλος ποιητής; Ποῖος δὲν θυμᾶται τὴν λαμπρὴν ἐκείνην παρέκδοσιν;

Ὡς τὴ σκιά χεροπιασμέναις
Ὡς τὴ σκιά βλέπω κ' ἐγὼ
Κρινοδάκτυλαις παρθέναίς
Ὅπου κάνουνε χορό.

Ὡς τὸν χορὸ γλυκογυρίζουν
Ἥραϊα μάτια ἐρωτικά,
Καὶ ὅς τὴν αὔρα κυματίζουν
Μαῦρα, δλόχρυσά, μαλλιά.

Ἡ ψυχὴ μου ἀναγαλλιάζει
Πῶς ὁ κόρφος καθεμιᾶς
Γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει
Γάλα ἀνδρείας κ' ἐλευθερίας.

Μὲς τὰ χόρτα τὰ λουλούδια
Τὸ ποτήρι δὲν βαστώ
Φιλελεύθερα τραγούδια
Ὡς τὸν Πίνδαρο ἐκφωνῶ.

Εἶναι φανερόν ὅτι εἰς τὴν ποίησιν τῶν δύο Ὕμνων ὁ Ἐπικριτὴς ἐξωκεανίζει· (α) ἐπειδὴ θέλοντας ἐξ ἀπαντος νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν γενικὸν κανόνα, — τὸν ὁποῖον λαμβάνει ἀπὸ τὸν Ἴωνα τοῦ Πλάτωνος, καὶ διατυπώνει μετὰ θαυμαστὴν φιλοσοφίαν

(α) Δανείζομαι τὴν λέξιν ἀπὸ τὸν Κ. Ζ. ἐπειδὴ ἀρμόζει εἰς τὸ προκείμενον· τὸ ἴδιον ἔπραξε καὶ αὐτὸς (ἀλλὰ ἐστοχάσθηκε περισσὸν νὰ τὸ ὁμολογήσῃ), καὶ κατὰ περισσότερο, ὅταν εἰς ταῖς Σελ. 64 65 τῆς διατριβῆς του ἐμετάφερε ἀπὸ τῶν «ἀξιοσπαργάνιστα ψελλίσματα» τὸ περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ποιητικοῦ πνεύματος τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν (Πρὸς Προλεγόμενα τῆς ἑκδόσεώς μου Κεφ. II §§ 4, καὶ Κεφ. IV. §§ 3.) καὶ πάλιν εἰς τὸ περὶ Ἰουλίου Τυπάλδου ἄρθρον (Πανδώρα φύλλον 236. Σελ. 459.) τὴν ἰδέαν μετὰ τὸ «ψέλλισμα» αὐτολεξεῖ, τὸ περὶ τῆς Σχολαστικῆς Παραδόσεως (Πρὸς Προλεγόμενα Κεφ. III—IV).

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

κὴ ἀκρίβεια εἰς τὴν ἐξῆς πρότασι· «Ἀποκλίνουσι καὶ παρακ-
 » μάζουσιν οἱ ἔθνη (οἱ ποιηταὶ) ἔξω τῆς εἰδικῆς περιστάσεως ἐν ᾗ
 » ἐμπεφύκαν (sic) » νὰ τὸν ἐφαρμόσῃ, λέγω, εἰς τὴν εἰδικὴν περι-
 » στασιν τοῦ Σολωμοῦ, δηλαδὴ εἰς τὴν ἐλεγειακὴν «ἰδιοσυγκρασίαν»
 του, ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ «ἀποκλειστικῶς προο-
 » ρισθεὶς εἰς τὴν ἐλεγειογραφίαν» συνθέτει ὕμνους εἰς τοὺς ὁποί-
 » ους «ὑπάρχουσι σκηναὶ τινες ἡρώϊκαι, οὕτω λαμπρῶς, οὕτω ζω-
 » γραφικῶς ἐκτεθειμέναι, ὥστε, νομίζω, οὐδεὶς τῶν ἐπὶ ὑψηλο-
 » φυῖα καὶ πρωτοτυπίᾳ θαυμάζομένων ποιητῶν ἤθελεν ἀπαξιώ-
 » σαι αὐτάς.» ὁ ὕμνογράφος «ἐναρπάζεται ὑπὸ τῆς ἐμπνεύσεως»
 μ' ὅλον ὅτι εἰς αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ποιήσεως εἶναι μετάρσιος,
 » ἐξώπιος παρὰ τὴν ἔμφυτον αὐτοῦ ῥοπήν.» Καὶ μ' ὅλον ὅτι ὁ
 Ἐπικριτὴς, κατὰ τὸ σύνθημα, δὲν διστάζει νὰ παραμορφώσῃ καὶ
 πράγματα, καὶ εἶδη, ὥστε χαρακτηρίσῃ ὡς ἐλεγειακὸν τὸ ἡρώϊκώ-
 » τατον ἐκεῖνο μέρος τοῦ ὕμνου, τὴν ἄλωσι τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅμως
 αἰσθάνεται ὅτι ἡ στάθμη τοῦ πένθους τοῦ ἔγεινεν ἄχρηστη, καὶ
 ἀλλάζοντας τὴ θέσι τῆς δικοβραφίας του φιλονέται μὲ τοὺς
 λογίους ἐκεῖνους «μανδαρίνους» (α) τῶν ὁποίων ἀλλοῦ καταδι-
 κάζει τὴν γλῶσσαν, ἐνῶ κακῶς τὴν μιμεῖται. Εἰς τὴ σύνθεσι τῶν
 ὕμνων ὁ Σολωμὸς ἐχρεωστοῦσε «ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ καταστήσῃ προ-
 » χειρότερον τὸ νόημα, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀναβιβάσῃ τὴν γλῶσσαν

(α) Πρὸς τὴν 86, κν Σελ. 51 καὶ ἐξῆς τοῦ βιβλίου, μὲ τὸ ἐξῆς χωρίον
 τοῦ Φωσκόλου, καὶ θέλει λάβῃς παράδειγμα σπάνιον φιλολογικῆς τιμιότητος.
 «La radice è quest' una, che la lingua italiana non fu mai parlata, che è
 lingua scritta, e null' altro, e per ciò letteraria e non popolare; e che se
 mai verrà giorno che le condizioni d' Italia la facciano lingua scritta in-
 sieme e parlata, lingua letteraria e popolare ad un tempo, allora le lettere
 e i pedanti andranno al diavolo, e i letterati non somiglieranno più a man-
 darini, e i dialetti non predomineranno nelle città capitali d' ogni pro-
 vincia, la nazione non sarà moltitudine di Chinesi, ma popolo atto ad
 intender ciò, che si scrive, e giudice di lingua e di stile; ma allora e
 non ora, e non mai prima d'allora. Foscolo lettera a Gino Capponi—1826.
 Εἰς τοῦ τὴν γλῶσσαν περιστασιν πηγαῖος ὁ Κ. Ζ. θέλει ἐπικαλεσθῇ τὸ ῥητὸν Les
 grands esprits se rencontrent.

» εἰς ἑλληνικωτέραν περιωπὴν.» Ἔως οὗτου δὲν ἀποδειχθῇ τί τὸ μὴ
 ἑλληνικὸν εἰς τὴ γλῶσσαν τὴν ὁποία μεταχειρίζεται ὁ Σολωμὸς, καὶ
 ποῖος ὁ ἀληθινὸς τῆς νέας ἑλληνικότητος τύπος, ἀρκεῖ νὰ ἐνθουσιάσῃ
 τοῦ διδασκάλου ὅτι ὁ «ἀναβιβασμὸς» τῆς γλῶσσας δὲν συνίστα-
 » ται ποτὲ εἰς τὴ συστηματικὴ καὶ αὐθαίρετη τροπολογία τῶν
 καταληκτικῶν καὶ συντακτικῶν αὐτῆς τύπων, ἐκεῖνων τοῦλά-
 » χιστον, ὅσοι εἶναι κοινοὶ εἰς ὅλο γενικῶς τὸ ἔθνος, ὅπου τὴν
 ὁμιλεῖ, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ εἰς τὴν τεχνικὴν μόρφωσι τῆς
 ὕλης, εἰς τὸ ὕφος τοῦ λόγου. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἐσεβάσθησαν
 καθε φιλολογίας οἱ ἀρχηγοί, εἰς ἐκεῖνα τὰ ἔθνη τοῦλάχιστον
 ὅπου ἡ φιλολογία ἀρχισε νὰ βλαστήσῃ ὅχι εἰς τὰ θερμοφυτώρια,
 ἀλλὰ εἰς τὸν ζωνφόρον ἀέρα τῆς ἐλευθερίας. Ὦθεν ἡ Ἀγγλία ἔλα-
 » βε τὸν Spencer καὶ τὸν Shakespeare, — ἡ Ἰταλία τὸν Δάντη
 καὶ τὸν Πετράρχην, (α) τῶν ὁποίων τὰ ποιήματα εἶναι τέχνης
 ἀριστουργήματα καὶ δὲν εἶναι δημοτικά, μ' ὅλον ὅτι εἰς δημο-
 » τικὴ γλῶσσαν συνθεμένα. Δημοτικὴ δὲν εἶναι οὔτε ἡ ποίησι τοῦ
 Σολωμοῦ, μὴν ἐξαιρῶντας οὐδὲ τὰ πρῶτα τῆς νεότητός του δοκί-
 » μια· καὶ ἂν δὲν ἐφοβούμεν νὰ φανῶ παραπολὺ τολμηρὸς μὲ τὸ
 νὰ δώσω ἓνα μάθημα εἰς τὸν Ἐπικριτὴ τοῦ Σολωμοῦ, ἤθελε τοῦ
 δεῖξω ὅτι τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι, ὅπως γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἀκαλ-
 » λήγητη φαντασίᾳ, καὶ ἀπὸ τὸ ἀπλὸ αἰσθημα τοῦ ὅλου λαοῦ,
 διαφέρει οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν ποίησι τοῦ ἐξευγενισμένου αἰσθημοῦ,
 ὅσο δημοτικὴ καὶ ἂν ᾖ ἢ ἡ ἐξωτερικὴ τῆς ἐνέργεια. Καὶ ἂν τὸ
 «δημοτικὸν νόημα» καὶ «ἡ δημοτικὴ τέχνη» εἶναι ἀχώριστα
 ἀπὸ τὴ δημοτικὴ γλῶσσαν, ἔπρεπε ὁ Ἐπικριτὴς νὰ ἀποβάλῃ ὡς
 ἀριστοκρατικά καὶ αὐτὰ τὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, περὶ τῶν

(α) Ὁ Κ. Ζ. μᾶς λέγει ὅτι ὁ Πετράρχης ἦτον purista. (Σελ. 68.) Οἱ συν-
 θισμένοι ἀναχρονισμοί. Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Πετράρχου ἄλλοι ἔγραφον τὴν ὁμιλου-
 μένην, ἄλλοι τὴν λατινικὴν γλῶσσαν· διὰ τοῦτο οἱ πρῶτοι ὀνομάζοντο volgari.
 Ἡ σχολὴ τῶν καθαρῶν, ἢ τῶν καθαριστῶν (puristi) ἐγεννήθηκα πολὺ ἀργό-
 » τερα, ὡς πρόμαχος τοῦ ἰθνημοῦ ἐναντίον τοῦ ξενισμοῦ ὅπου ἤλθε νὰ διαφθείρῃ τὴν

ὁποῖων προλέγει «ὅτι θέλουσιν ἐπιζῆσει ὡς πολῦτιμοι τῆς δημο-
» τικῆς ποιήσεως μαργαρίται.» Ἐπειδὴ ποῦ ἡ δημοτικότης τοῦ
νοήματος καὶ τῆς τέχνης λ. χ. εἰς τὴν ἐξῆς στροφῇ

Ἦτον 'ς τὴν ἀλαλή
Τῇ μοναξίᾳ
Στρογγυλοφέγγαρη
Φωτοχυσία,
'Σάν τῇ λαμπρόπλασται
Πρωτοφυχτιά.

(Ἡ Τρελλὴ Μάνα Λάμπρου 'Απόσπ. XIX)

καὶ εἰς τὴν ἐξῆς

Θὰ ξυπνήσῃ τὴν ὕστερην 'μέρα
Εἰς τὸν κόσμον ὁμπρὸς νὰ κριθῇ,
Καὶ, 'ς τὸν Πλάστη κινῶντας μὲ σέβας
Τὰ λευκά της τὰ χέρια, θὰ 'πῃ

»Κύττα μέσα 'ς τὰ σπλάχνα μου, Πλάστη!
»Τὰ 'φαρμάκωσα, ἀλήθεια, ἡ πικρὴ,
»Καὶ μοῦ 'εγῆκε ὁχ τὸ νοῦ μου, Πατέρα!
»Ποῦ πλασμένα μοῦ τά 'χες ἐσύ.

»Ὅμως κύττα 'ς τὰ σπλάχνα μου μέσα,
»Ποῦ τὸ κρίμα τους κλαῖνε, καὶ 'πες,
»'Πες τοῦ κόσμου 'ποῦ φώναξε τόσα,
»'Εδῶ μέσα ἂν ἦν ἄλλαις πληγαῖς.

(Ἡ Φαρμακωμένη.)

καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τεμάχιον τῆς *Μοναχῆς* (ἡ ὁποία δὲν ἐννοῶ
πῶς ἐξέφυγε τὴν καταδίκη τῆς «μεταφυσικομανίας»).

Τὰ κόκκαλα ἐβαρέθησαν
'Σ τὸ μνήμα καρτερῶντας,
Καὶ τρίζουνε ἀκατάπαυστα

Τὴν Κρίσι ἀναζητῶντας·
Εὐπνα, ἀδελφὴ! τῇ Σάλπιγγα
Τὴν ὕστερην ἀγροικῶ.

Τὰ μάτια τῆς ἀστράψανε
Τοῦ τάφου ἀπὸ τὴν κλίνη·
Κύττα! πετιέται δλόχαρη,
Καὶ μὲς τὸ λάκκο ἀφίνει
Τοὺς μύσχους τοῦ Μαϊάπριλου,
'Ποῦ δὲν ὑπάρχει πλειό.

[Καὶ πάλιν ποῦ ἡ δημοτικότης τοῦ νοήματος εἰς τὴν ἐξῆς στροφῇ

'Σ τῶν Ψαρῶν τὴν δλόμαυρη ῥάχη
Περπατῶντας ἡ Δόξα μονάχη,
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
Καὶ 'ς τὴν κόμη στεφάνι φορεῖ,
Γεναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
'Ποῦ 'χαν μείνει 'ς τὴν ἐρημηγῇ.

Βέβαια τὸ ὕψος τῆς τέχνης καὶ τοῦ νοήματος δύναται νὰ
συμβιβασθῇ μὲ τὴν δημοτικότητα τῆς γλώσσας, καὶ περὶ τούτου
ἔχομε πολλὰ τὰ παραδείγματα καὶ εἰς ταῖς ξέναις φιλολογίαις·
ἀρκοῦμαι εἰς ἓνα μόνον τοῦ δημοτικωτάτου τῆς Γαλλίας λυρι-
κοῦ· τί δημοτικώτερον ἐνταυτῷ καὶ ὑψηλότερον ἀπὸ τὸ ἐξῆς
χωρίον

Mais dans nos murs fondrait l' Europe entière,
Qu' au prompt départ de vingt peuples rivaux
La Liberté naitrait de la poussière
Qu' emporteraient les pieds de leur chevaux.

(Béranger. Les Tombeaux de Juillet. 1832).

Ὁχι, τὴν δημοτικότητα δὲν χρεωστεῖ νὰ τὴν ζητήσῃ δουλο-
πρεπῶς ὁ ἔθνικὸς ποιητὴς, περιοριζόμενος εἰς τὴν «ἐποψίν τῶν

«συνήθων καὶ χρεωδεστέρων ἀντικειμένων» (α) εἰς «τὰ πρό-
»χειρα νοήματα», ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴν ἐπιτύχῃ ἐλεύθερα, μὲ
τὴ δύναμι τῆς φαντασίας, τοῦ αἰσθήματος, τῆς ρυθμικῆς ἁρμο-
νίας, μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ζωντανῆς φωνῆς, κατασκευάζοντας ἕνα
κοινὸ στοιχεῖον, ὅπου ὁ ποιητικὸς νοῦς συναπαντᾷται μὲ τοῦ
ἔθνους τὴ συνείδησι, ὅχι βέβαια τοῦ ἐξαχρειωμένου ὄχλου, ἀλλὰ
τοῦ πλέον ἐκλεκτοῦ μέρους τῆς κοινωνίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Τέ-
χνη ἐκπληρώνει τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν της, «ἐξυπνῶντας τὴν
»δύναμι τῶν σκοτεινῶν αἰσθημάτων — ποῦ θαυμαστὰ ἐκoi-
»μούντανε μὲς τῆς καρδίας τὰ βάθη». (Schiller).

Τὴν ἀπλότητα αὐτὴν τῆς ποιητικῆς μορφῆς, μέσα εἰς τὴν δ-
ποία κρύβεται τὸ βάθος τοῦ νοήματος, ἐννοῦσε ὁ Σολωμὸς ὅ-
ταν ἐσυμβούλευε τὸν ἑαυτοῦ· «ἄς ἐργάζεται (τὸ ποίημα) ἀ-
»διάκοπα γιὰ τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν, ἀλλὰ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ
»τὸ καταλάβουν εἰμὴ οἱ νόες οἱ γυμνασμένοι καὶ βαθεῖς»· ὁ ποιη-
τῆς δὲν ἤθελε νὰ ᾔῃ ἀκατανόητος εἰς τὸ πλῆθος (ἀνοησία τὴν
ὁποία τοῦ ἀποδίδει ὁ Κ. Ζ.), ἀλλ' ἀπόβλεπε εἰς ἐκείνην τὴν λε-
πτότητα τῆς τέχνης, τὴν ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ ἀλη-
θινὸς καλλιτέχνης, ὥστε, ἐνῶ τὰ πλάσματά του ἐνεργοῦν εἰς τὸ
αἶσθημα καὶ εἰς τὴ φαντασίαν τοῦ πλῆθους, ἡ καλλιτεχνικὴ ἐρ-
γασία νὰ μὴ ᾔῃ φανερὴ παρὰ εἰς τὰ πνεύματα τὰ γυμνα-
σμένα νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὴν πνευματικὴν οὐσίαν καὶ εἰς τοὺς λό-
γους τῆς τέχνης. Ὁ ἀληθινὸς ποιητῆς εἶναι ἐκεῖνος περὶ τοῦ ὁ-
ποίου δύναται νὰ εἰπωθῇ ὅτι περὶ Ὀμήρου εἶπε ἕνας ἀρχαῖος·

(α) Ἡ φυσικὴ καλαισθησία προλαμβάνει πάντοτε τὰ καλολογικὰ συστήματα. Ὁ
Βόθης, λ. χ. αὐτοδίδακτος τῆς Ζακύνθου Ποιητῆς ἐφάρμοξε ἀξιόλογα τὴν θεωρίαν
τοῦ Κ. Ζ. εἰς ἕνα ἔθνικόν του ὕμνον διὰ τὸ πρόχειρο νόημα περίφημος
εἶναι ὁ ἕξ ὅστις·

Καὶ ἕνας γουρουνόσκῳς τσοῦφερε τὰ μαντάτα.

Ἀναβίβασε τὴν γλῶσσαν αἰεὶ ἐλληνικωτέραν περιωπὴν·

Καὶ ὑπερβόης τις ἤνεγκεν αὐτοῖς τὴν ἀγγελίαν,
κ' ἔχεις τὸ ἀρχέτυπο τῆς νελληνικῆς ποιητικῆς.

«μέσος καὶ ὕστατος καὶ πρῶτος παντὶ παιδί καὶ ἀνδρὶ καὶ γέ-
»ροντι· τοσοῦτον ἀφ' αὐτοῦ διδοὺς ὅσον ἕκαστος δύναται λα-
»βεῖν».

Αὕτὴ ἦταν ἡ ποιητικὴ τοῦ Σολωμοῦ διάθεσις, ἐναντίον τῆς
ὁποίας προφέρει ὁ Κ. Ζ. φιλολογικὴν βλασφημίαν ὅταν ἀγα-
νακτεῖ διότι ὁ ποιητῆς τοῦ Ὑμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ἀπομα-
κρύνθηκε ἀπὸ τὸ ὕψος «τοῦ χυδαίου αὐτοσχεδιαστοῦ τῆς Το-
»σκάνης καὶ τῆς Νεαπόλεως»! Ἀλλὰ δὲν ἀδικεῖ ὀλιγώτερο τὸ
ἔθνος ὅταν λέγῃ ὅτι ὁ Σολωμὸς χρεωστῇ τὴν φήμην καὶ τὴν δη-
μοτικότητά του, ὅχι εἰς τὸν Ὑμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, ἀλλὰ
εἰς τὰ ἐλεγεία τῆς νεότητός του! Εἰς τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν ἀ-
κρίβειαν ἀφίνω νὰ ἀπαντήσῃ τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, καὶ
μεταβαίῃ νὰ λύσῃ τὰ μάγια τοῦ Μυστικισμοῦ, ὅπου χαρακτη-
ρίζει, κατὰ τὸν Κ. Ζ. τὴν τρίτην «ποιητικὴν φάσιν» εἰς τὴν
ὁποίαν ἐγγράφηκαν ὁ Λάμπρος καὶ τὰ ἐπίλοιπα ποιήματα
τοῦ Σολωμοῦ.

Φοβοῦμαι ὅτι ὅλο τὸ μυστικὸ ὑπάρχει εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς
τὴν καρδίαν τοῦ Κριτικοῦ. Εἶδαμε ὅτι ἡ ποιητικὴ «ἰδιοσυγκρα-
»σία» ἐκείνη, ἡ ὁποία ἐκαταδίκαζε τὸν ποιητὴν ἀποκλειστικῶς
εἰς τὴν ἐλεγειογραφίαν (ὁποῖαν τὴν ἐννοεῖ ὁ Κ. Ζ.), δὲν τὸν ἐμπό-
δισεν ὅμως νὰ «μεταστῇ» εἰς τὴν ὑψηλότερην σφαῖραν τοῦ λυρισμοῦ·
ἡ αὐτὴ ἰδιοσυγκρασία τῶρα, εἰς τὴν τρίτην ἐποχὴν, τὸν ἀφίνει
«ν' ἀποστατήσῃ» εἰς τὴν ἐπικότητα. Ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Λάμ-
πρου «ἐξάγεται ὅτι ἡ φαντασία του, καὶ τοι φύσει λυρικὴ, ὅμως
»δὲν ἦτο καὶ ἐπικόητος ἀνεπίδεκτος· ὅτι ὁ ποιητῆς οἰκοθεν
»ἐγίνωσκε καὶ αὐτοδιδάκτως τὴν λαμπρὰν καὶ δυσμίμητον τέ-
»χνην τοῦ δοῦναι τῷ μύθῳ ἱστορικὴν οὐσίαν, σχῆμα ἐπικόν, βη-
»ματισμὸν δραματικόν, θελκτικὴν εἰκονικότητα, τέχνην, ἣν ἐν
»παρενθέσει, (α) ἡ παρεῖδον οἱ μαθηταὶ του, ἡ ἀτελεσφορήτως

(α) Ἡ παρένθεσις ἴσως περιέχει μίαν ἐξομολόγησιν, ἡ ὁποία, ἂν ᾔταν ἑστέραν,
πιθανῶς ἤθελε μὲ κάμην νὰ σεβασθῇ τὴν ἐπαινετὴν μετάνοιαν τοῦ ἀνδρὸς ὁ ὁποῖος
ἄλλοτε εἶχε ἀνέμεν φήμης ποιητικῆς καὶ σήμερον αἰδῶν εἰς θετικωτέρας ἀγ-ω-

»ἐπειράθησαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰς ἀποδείξεις των». Ὑστερα ἀπὸ αὐτὴν τὴν γενναίαν ὁμολογία τοῦ Κριτικοῦ ἐπερίμενα νὰ με διδάξῃ ποῦ ὁ μυστικισμὸς εἰς τὸν *Λάμπρο*, καὶ πρὸ πάν-

νας ἔτρεψε τοὺς πόθους του.» Τὸ ὁραϊότερο ὄνειρο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐστάθηκε ἡ «Ἰστερινὴ Νυχτιά τοῦ Καταδίκου», ποίημα τὸ ὁποῖον εἶδε τὸ φῶς εἰς Κέρκυρα περὶ τὸ ἔτος 1848, καὶ ἐκυκλοφοροῦσε incognito, δίνοντας τοῦ Κόσμου νὰ καταλάβῃ ὅτι εἶναι νόμιμο ἀδελφὶ τοῦ *Λάμπρου*. Παραπέμπω τὸν περιέργον ἀναγνώστην εἰς τὴν ἀνατύπωσιν, ὅπου ἔγινε εἰς Ζάκυνθο (Συλλογὴ Ἑρωτικῶν καὶ λπ. ὑπὸ Γ. Πανταζῆ 1850) καὶ περιορίζομαι νὰ καλέσω τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ σημαντικώτερα χωρία. — Ὁ Κατάδικος εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κατ' ἀρχῆς παραδίδεται εἰς τὴν ἐνθύμησιν τῆς περασμένης ζωῆς του· μεταξὺ τῶν ἄλλων,

Θυμᾶται ταῖς βραδιαῖς τὰ καλοκαίρια
 'Ποῦ 'ς τ' οὐρανοῦ τὴν ἀνοιχτὴ ἀγκαλιά
 Χαρούμενα ἔπετοῦσαν εἰς τ' ἀστέρια
 'Σὰ χρυσᾷ τοῦ Παράδεισου πουλιά,
 Ποιά σβυστὰ, ποιά ἐτοιμόσπουστα, ποιά πλέρια,
 Ἐκρεμόσανε μιὰ γλυκοφεγγιά
 'Ποῦ ἐστόλιζε μὲ θρήνησιν φαντασία
 Τὴ Μεγάλῃ τῆς νύχτας Ἐκκλησίαν.

Περιγραφεῖ ὅλην, φῶς, ἁρμονία καὶ ἀνησυχία· τ' ἀστέρια φτερωτὰ καὶ ὀλόχρυσον πετῆνε καὶ συγχρόνως μεταμορφώνονται εἰς τόσους ὑπνέτακτους ὅπου κρεμᾶνε τὰ καντύλια εἰς τὸν θόλο τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας τῆς νυχτός.

Τὸ ὕφος ἄλλοτε εἶναι τόσο βαθὺ ὥστε «χρῆζει δηλοῦ κολυμβητοῦ»· λ. χ. εἰς τὸ ἐξῆς,

Κὶ ὅταν τῆς νύχτας τ' ἅγιον πετραχῆλι
 Τὸ Σταυρὸ 'ς τὰ προσκέφαλα ἀπιδόνηι,
 Ἡ ἑλπίς φέρνει χοροὺς κτλ. κτλ.

Εἰς ἄλλα δὲν εὐρίσκεις δυσκολίας· λ. χ.

Ἀκου' ἀρχίζουν τ' ἀρνίθια νὰ λαλοῦνε,
 Κ' ἔνα 'πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο ν' ἀντηχοῦνε.

Καὶ τὸ ἐξῆς·

Τ' ὁρολόγι τῆς χώρας ἀρχινᾷ
 Ἀξέγνωστο τὴν ὥρὰ νὰ βαρῇ,

ἔχει καὶ αὐτὸ πρόχειρο τὸ νόημα, ἂν δὲν ἦταν ἐκεῖνο τὸ ἀξέγνωστον, ὅπου σοῦ σπκόνει τὸ μυαλὸ καὶ τελειώνει μετὰ τὸ νὰ ζηλέψῃ τοῦ ὁρολογίου τὴ στοικώτατη ζωοῦλα.

Εἰς τὸ πάθος δὲ καὶ εἰς τὸν τρόπον, ὁ ποιητὴς εἶναι πρωτότυπος. Ἐνα

των ποίαν ἰδέαν ἔχει γενικῶς τοῦ μυστικισμοῦ, ἡ *Μυστικισμὸς* εἶναι τὸ ὄνειρο τῆς Μαρίας, τὸ ὁποῖον τῆς προμηνύει τὸ μέλ-

σκέθερόν ἐρχεται νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Κατάδικον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ ἐνῶ ὁ Κατάδικος λείπει μέσῃ του·

Νὰ φύγῃ; νὰ μὴ φύγῃ; ποῦ νὰ πάγῃ;

Τὸ σάβανόν του ἀνοίγει τὸ κουφάρι
 Κάμποσαις τρίχες 'πῶχει ξανασπᾶ,—

ἐκεῖνο τὸ κάμποσαις εἶναι ἀτίμητο· καθ' αὐτὸ σοῦ ἐντυπώνει τὸ πρᾶγμα (καὶ τί λογῆς πρᾶγμα) εἰς τὴ φαντασίαν· κ' ἔπειτα, ἔπρεπε νὰ ᾔδει κάμποσαις, ἐπειδὴ, Μὰ τὰ δόντια ταῖς κάνει ἕνα κουδᾶρι.

Καὶ μ' ὅσῃν ἔχει ὁρμὴν τοῦ τὸ πετᾶ.

Τὸ συχαντερό παιδιαροκάτωμα τοῦ βουρλισμένου σκαλῆθρου φέρνει φριχτὰ ἀποτελέσματα, ἐπειδὴ ἴσως εἴσιν ἐκείνη τὴ στιγμή,

Κάνει ὁ φονιᾶς ἀνασασμὸ νὰ πάρῃ,
 Καί 'ς τὸ λαϊμὸ τοῦ μπαίνουν τὰ μαλλιά.

Σὰ θυλιὰ ἀπὸ σχοινὶ μὲς τὸ λαρύγγι

Τοῦ στρίφτει τὸ λαϊμὸ, τοῦ τόνε σφίγγει,

Θὶ ὕστεροι δύο στίχοι εἶναι σκοτεινοί· μᾶς ἀποζητῶμεν ἡ ἑκτεροσύνη τῶν ἐξῆς·

Τῶρ χεται γιὰ θοήθεια νὰ φωνάξῃ

Καὶ ὁ κόμπος τοῦ βουβόνοι τὸν καὶ μὲ,

Τὸ σάλιο καταπίνει γιὰ νὰ κράξῃ

Καὶ τὸ σάλιο τοῦ μνέσκει 'ς τὸ λαϊμὸ.

Ἡ ἐπανάληψις σάλιο, σάλιο, συμπληρώνει θαυμαστά τὴν εἰκόνα τῶν δώδεκα αὐτῶν στίχων, ὥστε προξενοῦν Γνωρίζω ἕνα ἱατρὸν ὁ ὁποῖος (παράξενον ἰδέαν) τοὺς διορίζει συχνά εἰς τὰ γαστρικὰ πάθη ἀντὶ τοῦ συνειθεσμένου ἱατρικοῦ.

Εἰς αὐτὴ τὴν τρομαχτικὴν σκηνὴ ἀκολουθεῖ ἄλλη πολὺ κατασκευαστικὴ μεταξὺ τοῦ Καταδίκου καὶ τοῦ Πνευματικοῦ· ὁ ἀημιθνήκης παραπονιάρης ἡσυάζει ἀγάλη· γάλη, ὥστε,

Δὲν εἶναι πλέον τὸ μάτι τοῦ ἄγριου κύμα

Οὔτε λεονταροσκορπιστο κοπάδι.

Οἱ Γάλλοι λένε brebis égarée, yeux égarés καὶ esprit égaré — ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία ἐμάρψωσεν ὁ ποιητὴς τὸ αἰσχύλειον ἐκεῖνο αλεονταροσκορπιστο κοπάδι τοῦ μωατιοῦ.»

Ἰσως ὁ ἄλλοτε ποιητὴς, καὶ σήμερον πρωτοστάτης τοῦ χοροῦ ἐκείνου ὁ ὁποῖος μέλει ποτὲ νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὴν ἀναγκαίαν καὶ ἀνωθεν ἐπιβεβλημένην τὴν ἑλ-
 «λάδι πεζοποίησιν» (*) ἤθελε νὰ ἐξαλείψῃ, ἂν ἦταν δυνατόν, κάβα ἔχου τῆς ποιη-
 τικῆς του πλάνης· ἀλλὰ ἔχει ἄδικο· ἐπειδὴ τὰ σημερινὰ του γραψίματα δὲν εἶναι
 ἄλλο εἰμὴ πεζοποίησιν ἐν συνεχείᾳ τῶν ποιητικῶν του δοκιμίων.

(*) Ἄσματ' ἀσματικὰ ὑπὸ Σπ. Ζαμπέλιου· Προλεγόμενα Σελ. 478.

λον, ἡ μετάνοια, ἡ τρέλλα τῆς Μαρίας, οἱ ἴσκιος τῶν νόθων τέκνων, ὅπου κατατρέχουν τὸν Λάμπρο; Ἀλλὰ τότε μυστικίζου ὁ Ὀμηρος, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς, εἰς τὰ ποιήματα τῶν ὁποίων ἀπαντῶνται καὶ φάσματα, καὶ οὐκ εἰδωτά διὰ τὸ μὴ ἀναφέρειν τοὺς νεωτέρους. Ὁ Κ. Ζ. μὲ ἀφίνει μὲ τὴν περιέργειαν, καὶ πάλιν ἀλλάζει θέσι. «Ὁ Λάμπρος» λέγει «δὲν εἶναι ἑλληνικῆς ἐμπνεύσεως » προῖον, διότι οὔτε τὸν μῦθον ἔχει ἑλληνικόν, οὔτε τὰ ἔθνη » καὶ ἀπὸ ἑνός μέρους κολακεύει τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος, κατ' αὐτὸν, ἔζησε πρὸ αἰώνων εἰς μίαν σχεδὸν ἰδανικὴν χρηστοθήειαν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο παραμορφώνει καὶ τὸν μῦθον καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ (περὶ τοῦ οὐοίου δὲν ἤξεύρω ἂν δικαίως δύναται ν' ἀποφασίσῃ ἡ Κριτικὴ ἀπὸ τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα). Ὁ Λάμπρος ἀμάρτησε μὲ τὴ θυγατέρα του, δίχως νὰ τὴ γνωρίζῃ, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δύναται νὰ φωνάζῃ καὶ αὐτὸς, ὡς ὁ Οἰδίπους, ἄκων, ἄκων· ἀλλὰ μόλις τὸ ἀνανοεῖται, τὸ βάρος τοῦ ἀνομήματος τὸν καταπλακώνει, τὸν σέρνει εἰς τὸ βάθος τῆς ἀπελπισίας. Ὅθεν ἡ σκηνὴ ἐκείνη (ἀπόσπ. XX.) εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ τρόμος τὸν βιάζει νὰ ξεμυστηρευθῇ πρὸς τὴ γυναῖκα του· ἀπὸ τότε ὅλα τὰ περασμένα ἀνομήματα βασανίζουν ἀκατάπαυστα τὴ συνείδησίν του, τόσον ὥστε προσρέχει εἰς τὴ μετάνοια, ἀλλὰ, (πόσον διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν Μαρίαν, ἡ ὁποία ἐξουθενώνει τὸν ἑαυτὸς της, καὶ διὰ τὴ ψάλλῃ Ἀλληλουῖαν μοιόνηται μὲ τὴ στάλα τοῦ νεροῦ ποὺ κολιλαίει ἐπὶ τὸ ποτήρι) ἡ υπερήφανη τοῦ Λάμπρου ψυχὴ δὲν ἡμπορεῖ νὰ παραδοθῇ εἰς ταῖς ἀγκάλαις τῆς θείας Εὐσπλαγχνίας, καὶ ἐνῶ θέλει νὰ πατήσῃ τὴν ἀπελπίσιν, τὸν εὐρίσκει εὐθὺς ἡ τιμωρία μέσα εἰς τὸν ναὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἤθελε νὰ ἐγκαταλείψῃ. Ὅλα αὐτὰ (καὶ μὴ τὴν ἀλήθειαν δὲν εἶναι μυστικισμὸς) ἀποδείχνουν πόσον ἀνάρμοστα εἶναι τὰ παραδείγματα, πρὸς τὰ ὁποῖα ὁ Ἐπικριτὴς παραβάλλει τὸν Λάμπρο — δηλαδὴ, ὁ ἱππόλυτος τοῦ Εὐριπίδου, ἡ Φαίδρα τοῦ Ραΐν, ὁ Τιριδάτης τοῦ Καμπιστρῶν (!) ὅπου ἡ πηγὴ τοῦ πάθους λαμβάνεται τῶν ἀπὸ τοῦ παρὰ φύσιν ἐρω-

τας — ἐνῶ εἰς τὸν Λάμπρο ἡ αἰμομιξία εἶναι φριχτὸ συμβεβηκός, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Λάμπρος εὐρίσκει τὴν τιμωρίαν τῆς ἠθικῆς διαφορᾶς του. Καὶ τοῦτο τὸ ποίημα, ὅπου ὁ Χριστιανισμὸς θριαμβεύει, ὅπου ἡ συνείδησις μὲ χιλιάδας γλώσσας κρατεῖ, καὶ σώζει τὴν ἐξουσίαν καὶ μέσα εἰς τὴν πλέον σκληρόκαρδον καὶ διεφθαρμένην ψυχὴν, εἶναι εἰς τὸ κριτήριον τοῦ νέου Ζοῖλου σύνθεμα ἀνθήθικον, καὶ ὁ ποιητὴς «ἐβίβασε τὴν αἰδῶ τῆς τέχνης καὶ τὴν » αἰδῶ τῶν ὁμογενῶν! ». Ἡ μόνη ἀλήθεια εἶναι ὅτι αὐτὸς βιάζει τὴν αἰδῶ τῆς Κριτικῆς παραμορφόνοντας τὰ πράγματα ὅπως δραματικώτερα ξεθυμάνῃ τὰ ἐθνικὰ του φρονήματα· «Θέαμα » ἀποτρόπαιον! τὰ δειλὰ φάσματα τῆς ἐν ἀγνοίᾳ πληρωθείσης αἰμομιξίας, τὰ τέκνα τοῦ ἐγκλήματος, διαβαδίζοντα τὸ » θυσιαστήριον, προέρχονται βρακοδυτοῦντα, καὶ ποδοκτυποῦντα » τὴν ἀβέβηλον τῆς Ἐπαναστάσεως σκηνὴν ὑπὸ τὴν στυγερωτέραν » μορφήν».

Ἀλλὰ οἱ στίχοι 4 — 6 τῆς στροφ. 4 4 τοῦ XXI. Ἀποσπ. φθάνουν διὰ νὰ πεισθῇ ὁ καθένας ὅτι τὰ φάσματα εἶναι τὰ πεθαιμένα παιδιὰ, ὅχι τῆς θυγατρὸς, ἀλλὰ τῆς μητρός της, τῆς ἀσεφάνωτης γυναικὸς τοῦ Λάμπρου.

Καὶ ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Λάμπρος εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα «τῆς » ἀποστασίας πρὸς τὸν ἑτεροούσιον καὶ ἀλλότυπον Γερμανισμὸν», ὁ πνευματώδης ἀναμορφωτὴς τῆς διανοητικῆς ἱστορίας τοῦ Σολωμοῦ μᾶς λέγει, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῆς καθαρηνούσης, ἔκαμεν ὥστε «ἡ φιλόδοξος ψυχὴ του στενοχωρηθεῖσα ἐντὸς τοῦ ὁσημέραι συστελλομένου κύκλου τῆς ἑλληνικῆς δημοτικότητος ἄρχεται πρὸς ἀποζημίωσιν ἐπιποθοῦσα — » ὑπόληψιν Εὐρωπαϊκὴν! ». Ἐλπεινὸ καὶ κακόβουλο σόφισμα! Τὴν Εὐρωπαϊκὴν ὑπόληψιν ὁ Σολωμὸς ἡμποροῦσε νὰ τὴν αὐξήσῃ (ἡδη τὴν ἔχειν) πολὺ εὐκολώτερα, συγγράφοντας εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ὅπου εὐρίσκειν ἀφθονὴν καὶ μορφωμένην τὴν ὕλην, παρὰ εἰς τὴν ταπεινὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· ἀλλὰ ὁ Σολωμὸς δὲν ἔλαττον ἔπειδὴ ἐπίστευε εἰς τὸ μέλλον αὐτῆς μ' ὅλον ὅτι

ἐβλεπε νὰ ἐξακολουθῇ μεταξὺ τῶν πεπαιδευμένων ἢ συστημα-
τική γλῶσσα ἐκείνη, ἢ ὁποία, ἐὰν καὶ ἐδειλιάσεν ἴσως τοὺς
ὁπαδοὺς του, δὲν ἐδύνατο ποτὲ νὰ περιορίσῃ, καθὼς πραγματι-
κῶς δὲν ἐπεριώρισε, τὴν δημοτικότητα τῶν ποιημάτων του. Ἀλλὰ
ἡ δοξομανία, κατὰ τὸν Κ. Ζ., εἶχε ἤδη προδιαθέσει τὸν ποιητὴν εἰς
τὴν «ἀποστασίαν» ὅταν ἐσχετίσθῃ εἰς Κέρκυραν μὲ «μαθητὴν
»τινα νωστί μὲν ἐπιστρέψαντα ἐκ Γερμανίας, ὑπεραίροντα δὲ
»μετὰ στομφασμοῦ πᾶν τὸ Γερμανικόν» — καὶ ἀπὸ τότε ἡ ἀ-
ποστασία ἐπληρώθη. Ἀλλὰ ὁ λεγόμενος αὐτὸς συνένοχος τῆς
ἀποστασίας, ὁ προξενητὴς τοῦ μυστικισμοῦ, δὲν ἐφθασεν εἰς
Κέρκυρα παρὰ τὸ ἔτος 1838, δηλαδὴ τέσσερα ἔτη ὕστερα ἀπὸ
τῇ δημοσίευσί τοῦ *Λάμπρου*, ποιήματος, τὸ ὁποῖον, καθὼς καὶ
ἐκεῖνο τοῦ *Μεσολογγίου*, εἶχεν ἤδη προσχεδιάσει ὁ ποιητὴς εὐ-
ρισκόμενος εἰς Ζάκυνθο, ὅπου ἔμεινε ἕως τὸ ἔτος 1828. — Ἄν
ὁ Ἐπικριτὴς εἶναι ἀπαρηγόρητος διότι ὁ ποιητὴς δὲν ἔμεινε μέ-
σα εἰς τὸν ἀσήμενον κύκλο τοῦ ἐγχωρίου ἄσματος, δὲν ἦταν
ἀνάγκη νὰ βασανίζεται τόσο ὅπως εὖρη τὴν αἰτία τοῦ θαύμα-
τος· ἐδύνατο καὶ ἔπρεπε νὰ τὴν ἰδῇ πρὸ πάντων μέσα εἰς τὴν
γενναίαν ποιητικὴν διάθεσιν τοῦ Σολωμοῦ, καὶ εἰς τὸ φιλέρουν
πνευμά του, τὸ ὁποῖον ἐχρεωστοῦσε νὰ μὴ μείνῃ ἀργόν, καὶ ξένο
εἰς τὴν πνευματικὴν πρόδο τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ ἡ μελέτη τῶν
ὕψηλων ζητημάτων τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ποιητικῆς δὲν τοῦ
ἐνάρκωσε τὸ πνεῦμα, δὲν τοῦ ἐθόλωσε τὴν λαμπρότητα τῆς φαν-
τασίας, δὲν τοῦ ἐμάρανε τὴν δροσερότητα τοῦ αἰσθήματος, καὶ
ἡ καθαρὴ ποιητικὴ ἐμπνευσις φαίνεται καὶ εἰς τὸν *Λάμπρο*
καὶ μάλιστα εἰς αὐτὰ τὰ ἀποσπάσματα τῆς ὑστερινῆς ἐποχῆς
του ὅσα ἡ τύχη δὲν μᾶς ἐφθόνεσε, ἐναντίον τῶν ὁποίων λυσο-
μανεῖ ὁ ἰδεομάχος Κριτικός. Ὅθεν ἀγανακτεῖ διότι εἰς τὸ ὑψηλὸν
δρᾶμα τῶν *Ἐλευθέρων Πολιορκημένων* δὲν ἀπαντᾷ πλέον
οὔτε τὴν *Παιδοῦλα* οὔτε τὴν *Βοσκούλα*· ἀδημονεῖ ὅτι ἀντὶ αὐτῶν
ὁ ποιητὴς ἠθέλησε νὰ πλάσῃ ἕνα παρθενικὸν χαραχτήρα, ὅπου
συνυπάρχουν ὁ ἔρωτας, ἡ φιλοστοργία, ὁ πατριωτικὸς ἐνθου-

σιασμός, μέσα εἰς τὸ φῶς τῆς πλέον ζωηρῆς φαντασίας· ἀπορεῖ
πῶς ὁ ποιητὴς ἐλησμόνησε ὅτι τὸ πρωτότυπον ἦταν μία «ἀνι-
»πτόπους καὶ σκοροδοφάγος Σουλιώτισσα.» Ὁ ἀνάκουστος αὐτὸς
χυδαῖσμός τῆς Κριτικῆς ἐπομένως θέλει ἀπαιτήσῃ ἀδυσωπῆτως
νὰ ἐξορισθῇ ἀπὸ τὴν ποίησιν τὸ ἀξιολογώτερον ἴσως καλλιτέχνη-
μα τῶν Ἑλλήνων, ἡ μεγαλόκαρδη ἐνταυτῶ καὶ γλυκόψυχη Ἀν-
τιγόνη, πρόσωπον ὁποῦ παρασταίνει νόημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχω-
ροῦσε βέβαια ὁ νοὺς τῆς ἐποχῆς, ὅθεν λαμβάνεται ὁ μῦθος, ἀλλὰ
οὔτε ὁ κοινὸς νοὺς τῶν συγχρόνων τοῦ ἐξόχου τραγικοῦ.

Οὐδὲ σθένειν τοσοῦτον ὥρμην τὰ σὰ
Κηρύγμαθ', ὥστ' ἄγραπτα κάσφαλ' ἑσθ' ἑσθ'
Νόμιμα δύνασθαι θνητὸν ὄνθ' ὑπερδραμεῖν.
Οὐ γάρ τι νῦν γε κάχθες, ἀλλ' αἰεὶ ποτε
Ζῇ ταῦτα, καὶ οὐδὲ οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη.

Σοφ. Ἀντιγόνη.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τὸ πρόσωπον τῆς *Μάρθας* εἶναι «φαν-
»τασιοκόπημα»· εἶναι ἀσυγχώρητον, νὰ υποθέσῃ ὁ ποιητὴς ὅτι
δύναται ποτὲ νὰ ὑπάρχῃ, εἰς γῆν ἑλληνικὴν, γυναικὸς ψυχὴ, μὲ
πνεῦμα φιλέρουν· καὶ δὲν ἐννοεῖ ὁ Κριτικὸς ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν
ἐπαράστησε πρόσωπα «ἡσυχῇ φιλοσοφοῦντα», ἀλλὰ πρόσωπα
τῶν ὁποίων τὸ ἐσωτερικὸν ξεσκεπάζεται φυσικώτατα καὶ δίχως
νὰ τὸ θέλουν, ἀνγκαζόμενα ν' ἀπαντήσουν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ
κρούσματα, ὅσα ἐφευρίσκει ὁ ποιητὴς· ἐπειδὴ οὔτε ἡ *Μάρθα*
εἶναι «πεφυστημένος τύπος γυναικείου ἡρωϊσμοῦ», ἐνῶ δὲν γυρεύει
αὐτὴ τὴν ὁπτασίαν, ἡ ὁποία τῆς ἔρχεται ἐξώθεν, καὶ παρακινεῖ
τὴν ὑψηλὴν ἀγανάκτησίν της· οὔτε ἡ κόρη *πλατωνίζει*, ὅταν
συγχρόνως τὴν πολιορκοῦν ὁ Ἄγγελος, ὁποῦ τὴν προσκαλεῖ εἰς
τὴν Παράδεισον, ἡ ἐνθύμησι τοῦ ἀγαπημένου νέου ὁποῦ ἔπεσε εἰς
τὴ μάχην, καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη, καὶ ὅλα τὴν βιάζουν νὰ ἐκφράσῃ
ἐνθουσιαστικῶς τὰ πλεόν ἀπόκρυφα αἰσθήματά της. Ἀλλὰ, «ἐν-
»νοῶν» λέγει ὁ Ἐπικριτὴς «ἡ ὀλίγον ἢ οὐδέν». Καὶ πῶς ὁ αὐτο-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΛΕΞΟΥΡΙΟΥ

χειροτόνητος «ἀπαθής τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας θεράπων», εἰς τὴν ἐπύκειρι αὐτῶν καὶ ἄλλων «ἀσυναρτήτων τεμαχίων» παρα-
 βλέπει τὴν κατάστασι τῶν χειρογράφων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔγχεινεν
 ἡ Κερκυραϊκὴ ἔκδοσι; Καὶ δὲν ἐχρεώστούσε ὁ ἄλλοτε φίλος τοῦ
 Σολωμοῦ νὰ συμμαρτυρήσῃ μὲ τοὺς ἔκδόταις ὅτι πολλοὶ περισσό-
 τερα καὶ τελειότερα ἦσαν τὰ συγγράμματα τοῦ μακαρίτου;
 Βέβαια ὅτι αὐτὸς θὰ ἀπόρησε πῶς εἰς τὴν Κερκυραϊκὴν ἔκδοσι
 δὲν ἀπάντησε πολλὰ ἄλλα τεμάχια, ὅσα τοῦ εἶχεν ἐκφωνήσει
 ὁ ποιητής· αὐτὰ ποῦ τοῦ ἐπροξενούσαν τότε τόσο μεγάλην
 ἐντύπωσιν, ὥστε ἐπαραδίδοτο δημοσίως εἰς ἐνθουσιαστικὰ κινή-
 ματα, (α) εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔφθασε ποτὲ δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ
 Σολωμοῦ «πανηγυριστής». Ἄρα ἡ ἀγάπη τὴν ὁποῖαν διασαλπίζει
 ὅτι ἔτρεφε πρὸς τὸν Σολωμό, καὶ τῶνόντι τοῦ ἐχρεώστούσε, ἔγχεινεν

(α) Ὁ Κ. Ζ. εἰς τὸ περὶ τοῦ Κ. Ιουλίου Τυπάλδου Ἄρθρον (Πανδώρα Φυλλάδ
 236) λαμβάνει πάλιν ἀφορμὴ νὰ δηλώσῃ ὅτι «οὐδὲ ζῶντος τοῦ εὐφυοῦς τῆς Ζα-
 κύνθου αἰδοῦ» δὲν ἐπερίμενε πολλὸ ἀπὸ τὴν νέαν ποιήσιν, ἐν ᾗ εἰσῆλθεν ὁ νοῦς
 τοῦ Σολωμοῦ, καὶ συμπεραίνει λέγοντας ὅτι «ὁ μέγας κομήτης ἔδυσεν εἰς τὸν
 ὑδρῶντα τῆς Ἑλλάδος, μὴ ἀφίσας ὀπίσω ἢ τινα ζῶντι φῶτος ἀμυδράν.» — Ὁ-
 μως τὸ 1850, δηλαδὴ ἐπὶ τὰ μόνον ἔτη πρὶν δύσῃ ὁ «κομήτης», τοῦ ἐξέ-
 φραξε ὅλος διαφορετικὰ φρονήματα· ἀλλὰ *verba volant; sed scripta manent*:
 σώζεται εὐτυχῶς εἰς τὴν ἐξουσία τοῦ Κ. Πέτρου Κουκτράνου τὸ ἐξῆς ἐπιγράμμα
 τοῦ Κ. Ζ. πρὸς τὸν Σολωμό· τὸ ἀναφέρει μὲ θρησκευτικὴν ἀκρίβεια ὡπὼς εἶναι εἰς
 τὸ ἰδιόγραφον·

La vergine Grecia evoca il suo Poeta.

«Πές μου νύφωτο ἀστέρι ποῦ διχθαίνεις
 Τὸ τρεχούμενο ῥέμμα τ' οὐρανοῦ,
 Γὰ πρὶν ἡγάπη τὴ νιότη σου πληθένεις
 Ἐπὶ τὴ σπῖθα τοῦ λαμπροῦ σου τοῦ ματιοῦ;
 Βέβαια πονεῖς καὶ σὺ ὅαν ἀναστίνεις
 Νεκρὰ φεγγάρια μὲ τὸ φῶς σου αὐτοῦ,
 Κι ἂν, ἀστέρι, πονῆς, ἔλα σ' ἐμένα
 Νὰ διαβῶμε τὴ νύχτα ἐρωτεμέναν.»

Καθὼς βλέπει ὅτι ὁ Κ. Ζ. θεωροῦσε τότε τὸ «ἀστέρι» τόσο θαυματουργὸν
 ὥστε ν' ἀνασταίνῃ νεκρὰ φεγγάρια, καὶ πόσον ὥραιο, ὥστε ἡ παρθέ-
 νος Ἑλλάς ἔχανε τὸ νοῦς καὶ τοῦ ἔστειλε ἕνα παρόμοιο *billet doux*.

ἄσπονδο μῖσος! Ἀλλὰ ὁ Κ. Ζ. εἶναι ἔτοιμος νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὴν
 ἀντίφασιν· εἶχε χρέος νὰ δράμῃ καὶ νὰ φυλάξῃ τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν
 «μεταφυσικομανίαν ἐν τῇ φιλολογίᾳ»! Πρὸ πάντων νὰ ἔβγῃ τῆς
 ἐθνικῆς ἀξιοπροσπείας ἐκδικητῆς ἐναντίον εἰς τὰ ποιητικὰ τυλμή-
 ματα τοῦ Σολωμοῦ!

«Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀναγέννησις δὲν εἶχε χρεῖαν ἰδανοποιήσεως»
 κραυγάζει ὁ Κ. Ζ. καὶ πάλιν ἀγανακτεῖ ἐπειδὴ ὁ Σολωμὸς ἐτόλμη-
 σε νὰ ἐκφράσῃ ποιητικῶς (Ελεῦθε. Πολιορκ. Σχεδ. Γ' 1.) ὅ,τι εἶναι
 ἀκοίμητὴ μέριμνα μέσα εἰς κάθε ἑλληνικὴ ψυχὴ, τὸ μέλλον
 ἐκεῖνο, πρὸς τὸ ὁποῖον κάθε ἀληθινὸς πατριώτης συνεργάζεται,
 ἀγωνιζόμενος χάριν τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης ιδέας, περὶ τῆς ὁποίας
 λαχταρίζει μήπως δὲν πραγματοποιηθῇ ποτὲ σύμφωνα μὲ τὰ
 ὁρμήματά του, μὲ ταῖς ἐλπίδες του. Ναι, κρυφὸ μυστήριον
 ἦταν τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς πρὸς τὰ γενναῖα θύματα
 τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, μυστήριον καὶ πρὸς ἐμᾶς, ὁποῦ εἶδαμεν
 ἐπροχθεὶς νὰ ὑποστηρίζεται μὲ τόσα αἵματα καὶ μὲ τόσους θη-
 σαυροὺς ὁ τύραννος τῆς ἀνατολικῆς χριστιανισμοῦ — καθὼς εἰς
 τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐκατατρόπωσαν τὸν Μῆδον, μυστήριον
 ἦταν καὶ τὸ ἀπροόρατο μεγαλεῖον, ὁποῦ ἔφθασαν τὰ τέκνα τους,
 καὶ ἡ τρομερὴ τῆς τύχης μεταβολή, ἡ ὁποία ἐπαράδωκε τοὺς
 ἀπογόνους τῶν ἀρχηγῶν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης εἰς τὸ
 θηριωδέστερό γένος τῆς Ἀσίας. Ὅθεν ἐὰν ὁ ποιητής, ἐτοιμαζόμε-
 νος νὰ ψάλλῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ αἷμα τους ἁγίασαν τὰ
 ἐρείπια τοῦ Μεσολογγίου, καὶ εἰς τὴ στιγμὴν, ὁποῦ ἡ ταπεινὴ καὶ
 ἀθλίᾳ πραγματικότης δὲν ἀναλογεῖ βέβαια μὲ τὴν ἀτίμητην θυ-
 σία, ἐὰν ὁ ποιητής εἰς μίαν αἰσθητὴν εἰκόνα ἐπαράστησε τὴν
 ποθουμένην αὐτὴν λαμπρότητα τοῦ ἔθνους,

Ἀτάραχην ὅαν οὐρανὸς μ' ὅλα τὰ κάλλη πῶχει,
 Ποῦ μέρη τόσα φαίνονται καὶ μέρη νὰ κρυμμένα,
 τὸ πλήρωμα τοῦ προορισμοῦ του, — τί ἄλλο ἔχουμε εἰμὴ ἔργον
 ἴδιον τοῦ ἀληθινοῦ ἐθνικοῦ του φρονήματος, ἔργον τῆς ὑψηλῆς

ἐξουσίας τοῦ ἔθνους ὡς ὑπηρετοῦσε;
 ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΕΩΦΩΡΙΟΥ

Καὶ αὐτὰ ὡς πρὸς τὸ νόημα τῶν στίχων αὐτῶν, ὅπου ἐπεὶ-
ραξαν τόσο τὴν ἐθνικὴν εὐαίσθησιν τοῦ Κριτικοῦ· καὶ ὡς πρὸς
τὴν ποιητικὴν μορφήν, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸ φαίνεται ἐνσαρκωμένο,
φρονῶ ὅτι «ὁ λάκκος ἀναμέσον τοῦ ὑπερβατοῦ νοήματος καὶ τῆς
»λιτότητος τοῦ χυδαίου λόγου» εἶναι ὀπτικὴ πλάνη, ὅπου ἐν-
θυμίζει τὰ λόγια τοῦ 'Ηρακλείτου· *κακοὶ γίνονται ὀφθαλμοὶ*
καὶ ὧτα ἀνδρῶν ἀφρόνων ψυχὰς βαρβάρους ἐχόντων. Ἐπει-
δὴ τόσο εἰς τὸ εἰρημένον ἀπόσπασμα, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἄλλα,
ὅσα φοβεῖται, ἴσως, νὰ ἀναφέρῃ ὁ φιλοδίκαιος Κριτικὸς, ποῖος
δὲν ἐβλέπει ὅτι ὁ πλαστικὸς νοῦς εὗρηκε τὸ μυστικὸ νὰ ὑπερβῇ
τὴν «λιτότητα τοῦ χυδαίου λόγου»; λ. χ. εἰς τοὺς ὁμηρικοὺς
ἐκείνους στίχους, ὅπου εἰκονίζεται ὁ τρομερὸς σαρκασμὸς τοῦ
ἐχθροῦ.

Γέλιο 'ς τὸ σκόρπιο στράτευμα σφοδρὸ γεννοβολιέται
Κ' ἡ περιπαίχτρα σάλπιγγα μεσουρανῆς πετιέται,
Καὶ μὲ χαρούμενη πνοὴ τὸ στῆθος τὸ χορτάτο,
Τ' ἀράθυμο, τὸ δυνατὸ, κι' ὅλο ψυχαῖς γιομάτο,
Βαρῶντας γύρου δλόγυρα, δλόγυρα καὶ πέρα,
Τὸν ὥμοφο 'τρικύμισε καὶ ξάστερον ἀέρα·
Τέλος μακρυὰ σέρνει λαλιά 'σάν τὸ πεσοῦμέν' ἄστρο·
Τρανὴ λαλιά, τρόμου λαλιά, ῥητὴ κατὰ τὸ κάστρο.
(Ἐλεύθ. Πολιορ. Σχεδ. Β'. III.)

Καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀθάνατην εἰκόνα, ὅπου συγκεφαλαιόνηται
ὁ ἄκρος πατριωτισμὸς καὶ φαίνονται γίγαντες οἱ ἀδύνατοι μάρ-
τυρες τῆς Ἐλευθερίας,—τὰ παιδιὰ καὶ ἡ γυναῖκες·

Καὶ βλέπω πέρα τὰ παιδιὰ καὶ ταῖς ἀντρογυναῖκες,
Γύρου 'ς τὴ φλόγα 'π' ἀναψαν, καὶ θλιβερά τὴ 'θρέψαν
Μ' ἀγαπημένα πράγματα, καὶ μὲ σεμνὰ κρεβάτια,
Ἀκίνηταις, ἀστέναχταις, δίχως νὰ ῥίξουν δάκρυ·
Καὶ 'γγίζ' ἡ σπῖθα τὰ μαλλιά καὶ τὰ λυωμένα ροῦχα·
Γλήγορα, στάχτη, νὰ φανῆς, ἡ φύχταις νὰ γιομίσουν.

(Αὐτὸ Σχεδ. Γ'. XII.)

Εἰς τοῦτο καὶ εἰς ἄλλα τεμάχια, σεβαστὰ πλάσματα τῆς ποιη-
τικῆς πρωτοτυπίας, καὶ τοῦ πλέον καθαροῦ πατριωτισμοῦ,
ὁ ἀπλὸς ὀρθὸς λόγος δὲν εὐρίσκει τί κοινὸν οὔτε μὲ τὰ
τερατόμορφα πλάσματα τῶν *Niebelungen* (εἰς τὰ ὁποῖα ὁ
δεινὸς φιλόλογος ἀπάντησε «μυστήρια») οὔτε μετὰ «ἀπόρρητα»
τῶν Δρυίδων,—οὔτε αἰσθάνεται «ὁσμὴν γερμανικοῦ πανθεϊσμοῦ».
Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἐπικριτὴς δὲν εὐχαριστήθηκε νὰ ἐξουθενώσῃ τὴν
ποίησιν τοῦ Σολωμοῦ, ἀλλὰ προσπαθεῖ καὶ ἀντιχριστιανικὴν νὰ τὴν
παραστήσῃ, ὅπως τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ἀγάπην τῶν θεοσεβῶν Ἑλλή-
νων, χρεωστῶ νὰ στιγματίσω τὴν δικανικὴν πανουργίαν, μὲ τὴν
ὁποῖα πότε ἀποβάλλει τὴν μαρτυρίαν τοῦ «Ἰπομνηματιστοῦ καὶ
»Πανηγυριστοῦ,» χαραχτηρίζοντας ὡς «βιογραφικὰ ἐπιτηδεύ-
»μια καὶ ἀναπλασμοὺς» ὅσα δὲν ἀρμόζουν πρὸς τοὺς σκοποὺς
του, πότε τὴν δέχεται καὶ τὴν παρεξηγεῖ ὅπως ἀσεβήσῃ πρὸς
τὴν μνήμην τοῦ ἀοιδίμου. Εἰς τὸν XVIII Κεφ. τῶν *Προλεγόμε-
νων* ὁ «Ἰπομνηματιστής» ἔγραψεν «ὅτι ὡς πρὸς τὰ προ-
»σωπικὰ συμβάντα τῆς ζωῆς τοῦ (τοῦ Σολωμοῦ)
»πολλὰ ὀλίγον ἤθελε ἐξάγεται ἀπὸ τὰ συγγράμματά του, καὶ ἂν
»τὰ εἶχαμε ὅλα καὶ ἀκέραια· ἐπειδὴ τὸ ἔργον του εἰς τὴν τέχνην,
»καθὼς καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν προφορικὸν λόγον του, ἦταν μίᾶ αὐθόρ-
»μητη, ἀδιάκοπη προσπάθεια νὰ σβύνη τὴν προσωπικότητά του
»εἰς τὴν ἀπόλυτη ἀλήθειαν». Ὁ δὲ Κ. Ζ. εἰς τὴν 82.αν σελ. τοῦ λι-
βέλλου κάνει τὸν «Πανηγυριστὴν» συνένοχον τῆς λοιδορίας του,
γράφοντας ὅτι «συμφωνεῖ πρὸς αὐτὸν συνομολογοῦντα μετὰ
»τοῦ περιονητικοῦ δημοσίου, ὅτι *πολλὰ ὀλίγον ἤθελεν ἐξάγε-
»ται ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Σολωμοῦ κ.λ. κ.λ.*»,

Καὶ ὡς πρὸς τὴν «σβέσιν τῆς προσωπικότητος εἰς τὴν Ἀπό-
»λυτην Ἀλήθειαν»,—φρόνημα, τὸ ὁποῖον ὁ Θεόφοβος δακτυλοδει-
κτεῖ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ὁμογενῶν,—ἀναγκάζομαι νὰ ἐξη-
γηθῶ. Ἐξαλείφει ὁ καλὸς ποιητὴς (καὶ γενικῶς ὁ μέγας συγ-
γραφεύς) τὴν προσωπικότητά του εἰς τὴν ἀπόλυτη ἀλήθειαν, τὴν
ὁποῖαν προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσῃ εἰς τὰ πλάσματά του. Καὶ αὐτὸς

ὁ Πετράρχης, τοῦ ὁποίου ἡ ποίησι φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ ἓνας πολύτονος ἀναστεναγμὸς τῆς ἰδιοπαθείας του, ὑφόνε-
ται συχνὰ εἰς τὴν ἀπόλυτη ποιητικὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ ἰδανικεύει
καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας του. Ἄλλοι
ἐξ ἐναντίας παραβιάζουν τὴν Τέχνην, ἐνῶ τὰ ὄντα ὅπου αὐτοὶ
ζωγραφίζουσιν δὲν εἶναι εἰμὴ τόσα ἀντίτυπα τῆς προσωπικότη-
τός των, ὀλίγον τροπολογημένα. Διὰ τοῦτο ὁ Byron, μὲ ὅλα
τὰ ὑψηλά του ποιητικὰ προτερήματα, σπανίως εὐρίσκεται εἰς
τὸν ἀτάραχον αἰθέρα τῆς Τέχνης. Ἀλλὰ ἡ ὑψηλὴ ἠθικὴ καὶ φι-
λολογικὴ θέσι τοῦ Σολωμοῦ θέλει μείνει πάντοτε ἓνα «μυστήριον»
διὰ ἐκείνους, ὅσοι ὁμοιάζουν τοῦ Κ. Ζ., ὁ ὁποῖος δὲν λησμονεῖ
ποτὲ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ μάλιστα ξεμυστηρεύεται εἰς τὸ δη-
μόσιον τὰ διαφορετικὰ πάθη τῆς γλωσσολογικῆς του διαθέσεως·
λ. χ. ὅτι «ἀπέκτισσε τὴν ἑξὶν νὰ ριζολογῇ σχολάζων καὶ μάλι-
»στα ἐξερχόμενος εἰς περίπατον» ὅτι «διέκοψε τὰς μελέτας
»του κατὰ πενήτημερον» ὅπως γενεαλογήσῃ τὸ Τραγωδῶ, ὅτι
«λαβὼν τὸν κάλαμον ἐστερέωσε τὰς μάλλον ἐπὶ μάλλον ἐν τῇ
»γραφῇ τακτοποιουμένης σκέψεις του», καὶ ἄλλα παρόμοια, ὥς
ἐὰν ἐξακολούθησιν νὰ ἐξιστορεῖται μόνος του τόσον ἀκριβῶς ἐλ-
πίζομεν ὅτι ὀγλήγορα τὸ ἔθνος θέλει ἔχει αὐτομόρφωτον μυθιστό-
ρημα ἀντίπαλον τοῦ Don Quichotte.

Θαρρῶ ὅτι τὸ «πἐρινοητικὸν» ἐκείνο δημόσιον, πρὸς τὸ ὁποῖον
ὁ ἐρευνητὴς τοῦ Μεσαιῶνος στρέφεται συχνὰ μὲ θεληματικὰ
«φαντάσικοπῆματα» (α) κολακευτικὰ τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας, καὶ

(α) Πολύμορφον τέρας ἡ Κολακεία. Ὅταν ὑπῆρχεν ἡ αὐτοκρατορία, εἶναι γνωστὸν
πῶς οἱ δουλόφρονες αὐλικοὶ ἔγραφαν τὴν ἱστορίαν—σήμερον, τυπώνονται χιλιόσελι-
δοι τόμοι, Μεσαιωνικά Προλεγόμενα· εἰς ἃς Ἀσμάτια Κλέφτι-
κα, καὶ Βυζαντινὰ Μελέται, καὶ κολακεύεται τὸ ἔθνος· κολα-
κεία διειρημένη τῆς ἀρχαίας, καὶ ἐνεργητικώτερη, διὰ πολλοὺς λόγους, καὶ διό-
τι ὁ Τύπος κυκλοφορεῖ εἰς τὸ διψασμένον πλῆθος τὰ ἑλεναῖα ἐκείνα μίγματα,
ναρκωτικὰ τῆς πατριωτικῆς καὶ προοδευτικῆς ὁρμῆς του. Ὅταν λ. χ. ὁ ἱστο-
ριονόμος γίνεταί πανηγυριστὴς τῆς βαρβαρότητας καὶ λέγει· «Πότε, εἰμὴ
κατὰ τὸν μεσαιῶνα, (ὁ Ἑλληνισμὸς) ἀναφάνεταί ἀκέραιος, ὁλο-
μελὴς, ἀπαρχάρακτος, καθάπερ ἀνέβη ἀμείγτους πυράματος
κατασκευασθέν;» (Βυζαντινὰ Μελέται ὑπὸ Σπ. Ζαμπελίου σελ. 43)· καὶ ὅταν

σύνεργα τῆς δοξομανίας του, θέλει ἀποβάλλει μὲ ἀγανάκτησιν τὴν
περὶ Σολωμοῦ ἄδικην ἐπίκρισιν, τὴν ὁποίαν ἐπρόφερε ὁ αὐθάδης
καὶ αὐτοκάλεστος τῆς κοινῆς γνώμης ἐρμηνευτὴς, καὶ θέλει ἐκ-
τιμῆσθαι πρεπόντως ὅτι μᾶς ἀπόμεινε τῆς διανοητικῆς κληρονο-
μίας τοῦ ἀοιδίου, ἔχοντας πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ὁ ἑξοχος ἐκεῖνος
νοῦς ἐφάνη εἰς ἐποχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν «τὸ ἔδαφος πρὸς οἰκοδό-
»μῃσιν τοῦ ναοῦ» δὲν εἶναι, ὅπως τὸ παρασταίνει ὁ Ἐπικριτὴς,
«λεῖον καὶ ὀμαλόν»· καὶ ὅτι ὅλοι οἱ βάρβαροι φραγμοὶ δὲν ἔπρεσαν
ἀκόμα, τὸ ἀποδείχνει τρανώτατα μὲ τὰ σύνθεματά του ὁ κλη-
ρονόμος αὐτὸς τοῦ βυζαντινοῦ τύφου καὶ τῆς σοφιστικῆς ἀλα-
ζονείας.

ἐξάγει, Κύριος οἶδε πῶς, ἀπὸ ἑνὸς ἀνέκδοτου συναξάρου τοῦ Ἁγίου Ἀναστασίου καὶ
ἀπὸ ἑνὸς λόγου τοῦ Μηνιάτη, ὅτι ἀκαθῶς ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία διπλοῦν ἔχει
ἔνδυμα, τὸ ἰδανικόν, δηλ. καὶ τὸ μερικόν, τούτεστι τὸ Ἑλληνικόν· οὕτω,
τὸ πανάχαρτον καὶ ὑπερευλογημένον τοῦτο πλάσμα (ἡ Θεοτόκος), τὸ ἐντελέστε-
ρον ὅσον ἐξῆλθεν ἐκ χειρὸς Θεοῦ, ἀντεπροσώπευσεν ἐν ταῖς οὐρανίαις
σκηναῖς δύο τινὰς πνευματικὰς ἐντελείας, τὴν τῆς πανανθρώπου Ἀτομικό-
τητος, καὶ τὴν τῆς μερικῆς προσίτι τοῦ γένους ἡμῶν.—Τοιοῦτοτρό-
πως ἡ Ἀειπαρθένος Μαρία ἀνεκνήρυχθη ἐκτοτε προστάτις, καὶ μεσίτρια καὶ
ἀντιπρόσωπος τοῦ ΠανἙλληνίου πρὸς τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, ἀρω-
γὸς ἱπουράνιος τῆς σωτηρίας τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας του.» (Ἰσχυρὰ Δη-
μοτικά τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ σελ. 166.)· καὶ πάλιν ἔταν προφητικῶς ἐκ-
φωνεῖ· «Συνθῆκεν κοσμοσωτήριος Ἑλλάδος καὶ Χριστιανι-
σμοῦ, Θεοκλέευστος συζυγία, τὸ μέλλον ἀμφοτέρων εἰς τοὺς αἰῶνας
ἐξασφαλίζουσα! Ἡ μὲν Ἑλλὰς παρέχει ἐπ' ἀγαθῶν τῆς οἰκουμένης τῷ Χριστιανι-
σμῷ παιδείαν, γλῶσσαν, εὐφυΐαν, καρτερίαν ἀκλόνητον εἰς βασανιστήρια· προσφέ-
ρει θυσίαν αἱματηράν τε καὶ ἀναιμακτον· ὁ δὲ Σωτὴρ τοῦ Κόσμου τίθησιν εἰς
τὸν δάκτυλον τῆς μνηστῆς τὸν ἀρχαῖον τῆς σωτηρίας» (Βυζαντινὰ Μελέ-
ται σελ. 43), τί ἄλλο κάνει παρὰ νὰ ναναρίξῃ τὸ ἔθνος μὲ βλάσφημα παρα-
μύθια;

Μ' ὅλον ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς χάνεται εἰς τὴν ἀγενναίαν Ἐμπεριεπιερόνη-
σιν» (*) τοῦ θεοσφύου ἱστορικοῦ, ὅμως ὁ σπόρος ἀρχισε νὰ καρποφορήσῃ· Εἰς ἓνα
ποιῆμα τοῦ ἐφετινοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ εἶδαμε τὴν Ἑλλάδα συγκαθελθούσαν
μὲ τὸν Ἕστυον εἰς τὴν στιγμήν τῆς δημιουργίας.

(*) Μὲ τὴν τριάδα αὐτὴν τῶν προθέσεων ἐχαρακτήρισεν ὁ Κ. Ζ. τὸν Ὀμηρον.—

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ
ΣΥΛΛΟΓΗ Π. ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ

Α1.52Φ4.0007

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΛΕΞΟΥΡΙΟΥ